

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Bakalářská práce

Rozvíjení duchovního rozměru sociální práce z pohledu logoterapie

Vedoucí práce: PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D.

Autor práce: Lenka Hanšová

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Forma studia: kombinovaná

2016

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

31. března 2016

.....
Lenka Hanšová

Děkuji vedoucí diplomové práce PhDr. Ludmile Muchové, Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah

Úvod.....	5
1 Profese sociálního pracovníka	7
1.1 Profesionální sociální práce jako produkt modernizace společnosti.....	7
1.2 Sociální pracovník.....	8
1.3 Osobnost sociálního pracovníka z pohledu odborných publikací.....	10
1.3.1 Legislativa a odbornost	10
1.3.2 Osobnostní předpoklady	10
1.3.3 Kompetence sociálního pracovníka	12
1.4 Sociální práce	15
1.5 Hodnoty v sociální práci	16
2 Duchovní rozměr	19
2.1 Duchovno	19
2.2 Duchovní rozměr člověka	20
2.3 Duchovní rozměr sociálního pracovníka a klienta z pohledu sociální práce ...	22
3 Existenciální filozofie	24
3.1 Pojem smysl života	24
4 Logoterapie	26
4.1 Úvod do logoterapie	26
4.2 Základní pilíře logoterapie	27
4.3 Hodnoty v logoterapii	31
4.4 Metody psychoterapie	33
5 Vnesení logoterapeutických hodnot do sociální práce	37
5.1 Tvůrčí hodnota	37
5.2 Zážitková hodnota.....	39
5.3 Postojová hodnota	41
Závěr	44
Seznam použitých zdrojů:.....	45
Abstrakt.....	48
Abstract.....	49

Úvod

Při svém studiu tohoto oboru jsem se v prvním ročníku setkala s přednáškou logoterapie, která mě nadchla. Velmi se mi líbilo, že někdo odborně popisuje, jak je důležitý smysl života pro spokojený život člověka, a všímá si duchovního rozměru člověka. Přemýšlela jsem, jak by logoterapie mohla konkrétně pomáhat v přímé práci s klienty v sociální práci a byla jsem překvapená, že tuto psychoterapii v samotné sociální práci nikdo příliš nevyužívá. V předmětech, kde jsme se učili teorii a metody sociální práce, se o duchovní stránce člověka objevily jen sporadické zmínky a v ostatních předmětech, kde jsme na toto téma narazili, se duchovní rozměr řešil spíše v kontextu k určitému náboženství. Tento poznatek mě přiměl k výběru tohoto tématu. V sociální práci by především mělo jít o účinnou pomoc lidem tak, aby začali být ve svých životech spokojeni, nemělo by jít jenom o to, aby uměli dobře zvládat požadavky společnosti a lépe sociálně fungovali.

Cílem této práce je popsat profesi sociálního pracovníka z dostupné odborné literatury, zjistit, zda je kladen důraz na duchovní rozměr člověka a následně se pokusit najít možnost vnesení duchovního rozměru do práce s klientem.

Práce je teoretického charakteru, tj. bez výzkumu. Při psaní práce jsem využila metodu, která je založená na sběru informací a následně na jejich kompilaci. Práce obsahuje pět kapitol, přičemž první čtyři kapitoly jsou teoretického charakteru, popisují a srovnávají odborné prameny k dané tematice. Pátá kapitola představuje interpretace získaných faktů s možným konkrétním využitím v praxi.

V první kapitole popisují profesi sociálního pracovníka, jak se sociální práce postupně vyvíjela v profesionální disciplínu, jaké jsou požadavky na sociálního pracovníka, co všechno má splňovat z hlediska zákona, jaké mají být jeho osobnostní předpoklady a odbornost a jakým druhem klientů pracuje. Dále pak popisují, čím se zabývá sociální práce, jaké má cíle a jaké má praktické využití.

Druhá kapitola pojednává o duchovním rozměru člověka. Vysvětluje pojem duchovna a následně rozkrývá možné vrstvy osobnosti člověka, které jsou navzájem propojeny a dohromady tvoří jednotu. Prostřednictvím článku „Duchovní rozměr péče o dlouhodobě nemocného“ poukazují na obtížnost zkonkretizování duchovní vrstvy jako takové.

Ve třetí kapitole se zabývám existenciální filozofií, tedy filozofií, která se zabývá mnoha tématy souvisejícími s bytím člověk a otázkami po smyslu jako takovém. Každý člověk přemýšlí v kontextu nějakého příběhu, existenciální filozofie vychází ze čtyř základních typů příběhů, podle kterých život má, či nemá smysl.

Čtvrtá kapitola věnovaná logoterapii popisuje konkrétní pojem životního smyslu a pracuje s duchovním rozměrem člověka. Nahlíží na člověka jako na bytost jedinečnou a neopakovatelnou, která má svůj specifický úkol, který může vykonat jen ona, úkol, který je potřeba najít. A právě logoterapie nám v hledání úkolu, díky němuž nalezneme smysl, může pomoci.

V páté kapitole shrnuji fakta z teoretické části s nástinem možné využitelnosti těchto poznatku v praxi sociální práce.

1 Profese sociálního pracovníka

Profesi sociálního pracovníka popisují z pohledu vývoje. Dále se soustředím na to, kdo může sociální práci vykonávat, jaké jsou požadavky na osobnost sociálního pracovníka, v čem spočívá jeho práce a jaké hodnoty se v jeho práci uplatňují.

1.1 Profesionální sociální práce jako produkt modernizace společnosti

Sociální práce prošla složitým historickým vývojem a prodělala řadu proměn. Na začátek bych ráda velmi stručně shrnula dějiny sociální práce, které by samozřejmě obsáhly samostatnou bakalářskou práci. Pro mé účely postačí krátký vhled, který poslouží k dotvoření celkového obrazu o profesi sociálního pracovníka.

Navrátil ve své knize říká, že jak v českých zemích, tak i na území jiných států byly v 18. a 19. století formy i obsahy sociální práce velmi rozmanité. Tato různorodost plynula z toho, že sociální práci poskytovaly rozmanité subjekty a že tyto subjekty uplatňovaly rozmanité přístupy. Sociální pomoc byla do 19. století poskytována převážně rodinou, sousedy a obcí, prostřednictvím chudinských zákonů a za pomoci církve.¹

Podobně se o rodinné či církevní sociální pomoci vyjadřuje i Mgr. Petr Hanuš v článku „Kdo je sociální pracovník a proč by měl být vzdělaný“. Ten uvádí že, pokud v minulosti vznikla nepříznivá sociální situace, pak ji ve většině případů řešila rodina či blízká komunita. Jen pro ty nejtěžší případy existovaly instituce, zejména církevní, které nepřízeň života charitativně řešily.²

Účinnost těchto podpůrných mechanismů narušily procesy modernizace společnosti na začátku 20. století. Industrializace se stala základem nových požadavků na práci. Utvářela se nová představa vhodných pracovníků a z toho plynoucí marginalizace těch, kteří se nehodili. Urbanizace souvisela s průmyslovou revolucí. Narostla potřeba bydlet v městských centrech. Města však na příchod velkého počtu přistěhovalců nebyla připravena. Lidé museli žít ve velmi problematických sociálních i hygienických podmínkách. V souvislosti s uvedenými procesy začali někteří pociťovat obavu ze

¹ Srov. NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001, s. 8.

² Srov. HANUŠ, P. Kdo je sociální pracovník a proč by měl být vzdělaný. *Sociální práce*, 2007, roč. 7, č. 1, s. 5.

ztráty komunitní identity. Tisíce lidí se stěhovalo z míst, kde po staletí žili jejich předkové. Jedni se stěhovali ze svých vesnic do měst, kde neměli žádné zázemí, druzí se museli smířit s tím, že jejich lokalitu obsazovalo velké množství neznámých přistěhovalců. Pro zprávy z této doby jsou beznaděj, vědomí, že dosavadní prostředky pomoci už nefungují. Nezřídka je v nich vyslovena obava z budoucnosti. Na narůstající chaos společnost reagovala dvěma způsoby, a to jednak budováním nových institucí (měly zabezpečit společnosti ty hodnoty, které se z ní začaly vytrácet, např. solidarita) a jednak posílením významu vědeckého pojmenovávání společenských jevů.³

Ve 20. století se z charitativní práce dobrovolnických sdružení postupně stala profesionální sociální práce jako obor se svým vlastním etickým kodexem, metodikou, formálním způsobem výuky a se silným finančním a organizačním propojením na státní správu.

1.2 Sociální pracovník

Profesionální sociální práci vykonává sociální pracovník, který řeší nepříznivé sociální situace působící problémy nejen jednotlivci, ale také celé společnosti. Sociální pracovník tak vstupuje do boje za zlepšení lidské společnosti prostřednictvím práce s jednotlivcem, skupinou lidí či celou komunitou. Sociálního pracovníka charakterizuje jeho společenský úkol, do kterého patří zejména přispívat ke zlepšení narušených sociálních vztahů v přirozeném prostředí, učit jednotlivce správným životním postojům a chování, pomáhat člověku ke svobodnému životu v demokratické a svobodné lidské společnosti. Sociálního pracovníka bychom mohli označit za pojivo společnosti. Nejedná se v žádném případě o nadsázku. Sociální pracovníci, mají-li naplnit své poslání, musí spojit nejen své klienty zpět s komunitou, ale v rámci řešení sociálních problémů se snaží spojovat ostatní odborníky do multidisciplinárních týmů.⁴

Matoušek rozděluje pole působnosti sociálního pracovníka na práci:

- S klienty, s jejich rodinami, příp. za svůj případ považuje celou rodinu,
- S přirozenými skupinami, např. s partami mládeže na městském sídlišti,
- S uměle vytvořenými skupinami, jakými jsou např. školní třídy nebo skupiny lidí trávící život v ústavu sociální péče či ve vězení,

³ Srov. NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001, s. 8.

⁴ Srov. HANUŠ, P. Kdo je sociální pracovník a proč by měl být vzdělaný. *Sociální práce*, 2007, roč. 7, č. 1, s. 5.

- S organizacemi, kdy buď řídí činnost agentur poskytujících sociální služby, nebo vstupuje jako expert do organizací a pomáhá v nich řešit problémy, které je kompetentní řešit, např. formou supervize,
- S místními komunitami, tj. s lidmi žijícími v jednom místě,
- Jako expert i při přípravě některých zákonů a vyhlášek, v jiných případech se jako oponent k takovým návrhům vyjadřuje.⁵

Je tedy zcela přirozené, že se od sociálního pracovníka vyžaduje velká škála dovedností. Jde především o porozumění potřebám druhých a schopnost pomáhat si vlastními silami. Osobní předpoklady sociálního pracovníka, jeho talent, tvořivost jsou základem. Bez vzdělání a kultivace svého talentu však sociální pracovník nevystačí. Dnešní komplikované společenské poměry vyžadují odbornou přípravu nejvyšší kvality. Nejde jen o prosté vědomosti, jde o schopnost pracovat s informacemi a tvořivé uplatňování osvojených dovedností.⁶

V naší společnosti jsou vzdělanostní požadavky na osobnost sociálního pracovníka popsány v zákoně o sociálních službách 108/2006 Sb. V tomto zákoně jsou popsány i činnosti, které jsou náplní jeho práce. Další předpoklady sociálního pracovníka popisují odborné knihy zabývající se sociální prací. Veskrze se tyto požadavky a předpoklady dají shrnout do tří skupin:

- 1) Odborné vzdělání stanovené zákonem,
- 2) Osobnostní předpoklady,
- 3) Odborné kompetence.

Názor na poměr mezi těmito požadavky a na jejich důležitost se různí. Např. Gulová ve svém výzkumu z roku 2011 uvádí, že se objevuje především důraz na osobnostní předpoklady. *„Kvalifikace je samozřejmě důležitá, ale vlastnosti, jako je empatie a schopnost naslouchat, patří k nezastupitelným.“*⁷

⁵ Srov. MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003, s. 13.

⁶ Srov. NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001, s. 21.

⁷ GULOVÁ, L. *Sociální práce*. Praha: Grada Publishing a.s., 2011, s. 103.

1.3 Osobnost sociálního pracovníka z pohledu odborných publikací

V odborných publikacích se uvádí hned několik požadavků na osobu sociálního pracovníka. Jsou to požadavky na určitou odbornost, na osobnostní předpoklady a funkcionální projev dobře zvládané role sociálního pracovníka.

1.3.1 Legislativa a odbornost

Zákon 108/2006 Sb. o sociálních službách v §109 specifikuje náplň práce sociálního pracovníka takto: „*Sociální pracovník vykonává sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně právní poradenství, analytickou, metodologickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace.*“⁸

Předpoklad pro výkon povolání sociálního pracovníka je způsobilost k právním úkonům, bezúhonnost, zdravotní způsobilost a odborná způsobilost. Odbornou způsobilostí k výkonu povolání sociálního pracovníka je vyšší odborné vzdělání v oborech vzdělání zaměřených na sociální práci a sociální pedagogiku, sociální a humanitární práci, sociální práci, sociálně právní činnost, charitní a sociální činnost, dále vysokoškolské vzdělání zaměřené na sociální práci, sociální politiku, sociální pedagogiku, sociální péči nebo speciální pedagogiku. Absolvování akreditovaných vzdělávacích kurzů v uvedených oblastech v celkovém rozsahu nejméně 200 hodin a praxe při výkonu povolání sociálního pracovníka v trvání nejméně 5 let za podmínky ukončeného vysokoškolského vzdělání v oblasti studia, která není uvedena výše.⁹

1.3.2 Osobnostní předpoklady

Názorů na osobnostní předpoklady sociálního pracovníka je mnoho. Gulová uvádí, že sociální pracovník by měl být důvěryhodný, měl by být schopen zúčastněného naslouchání a hluboké empatie. Měl by mít vlastnosti, jako je cílevědomost, iniciativa, samostatnost a smysl pro poznání souvislostí. Mezi jeho schopnosti by mělo patřit samostatné rozhodování, abstrakce a předvídavost, nápaditost, sebekritičnost, smysl pro

⁸ Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění platném k 31. 3. 2006.

⁹ Srov. Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění platném k 31. 3. 2006. § 109, 110.

humor, odolnost vůči neúspěchu, schopnost nést riziko, projevit nedůvěru vůči autoritám a schopnost odmítání stereotypu. Měl by mít zájem o nové informace a umět odmítat rychlé závěry. V neposlední řadě by měl mít potřebu komunikovat se spolupracovníky a zájem o další odbornost.¹⁰

Matoušek ve své knize *Metody a řízení sociální práce* rozděluje osobnostní předpoklady na:

Zdatnost a inteligenci

Požadavek zdatnosti vychází z předpokladu, že pomáhat druhým je těžká a vysilující práce, a to ne pouze psychicky náročná, ale i fyzicky těžká. Dále se předpokládá dobrá inteligence, touha stále obohacovat své znalosti, seznamovat se s novými teoriemi a praktickými technikami a číst odbornou literaturu. Důležitá je také emoční a sociální inteligence, resp. socioemoční dovednosti na vysoké úrovni, které by se měly stát přirozenou složkou osobnosti.

Přitažlivost

Přitažlivost vyplývá nejen z fyzického vzhledu, ale i z toho, jak dalece klient vnímá určitou názorovou příbuznost, myšlenkovou slučitelnost, příp. i citový příklon k pracovníkovi. Pracovník se tedy pro klienta může stát přitažlivým nejen pro svůj fyzický vzhled a pro to, jak se obléká a chová, ale i pro odbornost a pro pověst, které se těší, a konečně i kvůli tomu, jak jedná s klienty. Výsledkem může být spontánní náklonnost k pracovníkovi.

Důvěryhodnost

Důvěryhodnost se skládá z toho, jak klient vnímá pracovníkův smysl pro čestnost, jeho sociální roli, srdečnost a otevřenost i nízkou motivaci pro osobní prospěch. Můžeme se pokusit vymezit, které složky přispívají k důvěryhodnosti pracovníka:

- Diskrétnost - to, co řeknu sociálnímu pracovníkovi, se nedostane k dalším lidem,
- Spolehlivost - mohu věřit tomu, co mi pracovník říká,
- Využívání moci - když se pracovníkovi svěřím, bude se mi věnovat,
- Porozumění - když budu o sobě vyprávět, bude se mě pracovník snažit pochopit.

¹⁰ Srov. GULOVÁ, L. *Sociální práce*. Praha: Grada Publishing a.s., 2011, s. 36.

Komunikační dovednosti

Komunikační dovednosti jsou pro sociálního pracovníka nezbytné v každé etapě jeho práce a patří k základním dovednostem. Je to hlavní prostředek při kontaktu s klientem, zároveň je to i nástroj pro vytváření sociální práce. Do komunikačních dovedností patří nejen verbální, ale i neverbální komunikace, která je velmi důležitá pro plné pochopení klienta. Sociální pracovník musí dobře znát mimiku, gestiku, posturologii či haptiku, výrazovost a další.

Komunikační dovednosti zahrnují:

- Fyzickou přítomnost - často pracovník účelně pomáhá klientovi už jen tím, že se s ním setkává, fyzicky i psychologicky,
- Naslouchání - představuje schopnost přijímat a rozumět signálům, které klient vysílá, ať již jde o signály verbální, neverbální, vyjádřené otevřeně nebo skrytě,
- Empatii - představuje vhléd do světa klienta, vcítění se do jeho uvažování a pocitů, do jeho problémů, představuje schopnost reagovat na jeho chování s pochopením,
- Analýzu klientových prožitků - schopnost nalézt, vyjádřit a popsat klientovy zážitky, chování a pocity, což vše umožňuje během zvládání klientových problémů pracovat konstruktivně.¹¹

K dalším důležitým osobnostním předpokladům patří podle Řezníčka **tvůrčivost** a **flexibilita**. Rozličné problémové situace, se kterými se pracovník setkává u klientů, ho vedou k tomu, aby každou situaci řešil individuálně a klientovi nabídl možnosti řešení.¹²

1.3.3 Kompetence sociálního pracovníka

Kompetencemi sociálního pracovníka se u nás zabývá Havrdová. Matoušek z její knihy vybírá pro popis kompetence tuto definici: „*Kompetence je funkcionální projev dobře zvládané a uznávané profesní role sociálního pracovníka, jejíž součástí jsou odborné znalosti, schopnosti reflektovat adekvátně a citlivě aplikovat hodnoty profese.*“¹³

¹¹ Srov. MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003, s. 52-53.

¹² Srov. ŘEZNÍČEK, I. *Metody sociální práce*. Praha: Slon, 2000, s. 23.

¹³ MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003, s. 15.

Havrdová vytvořila soustavu kompetencí, které by měl sociální pracovník ovládat.

Měl by:

- Rozvíjet účinnou komunikaci,
- Orientovat se a plánovat postup,
- Podporovat a pomáhat k soběstačnosti,
- Zasahovat a poskytovat služby,
- Přispívat k práci organizace,
- Odborně růst.

Každá kompetence se dá blíže definovat tzv. kritérii kompetence. Ty můžeme objektivně zjišťovat a zároveň jsou podmínkou pro naplnění role sociálního pracovníka. Tato kritéria mohou sloužit jako pomůcka pro definování „dobré praxe.“¹⁴

Rozvíjet účinnou komunikaci

Schopnost účinně komunikovat s jednotlivci, skupinami, rodinami i komunitami. Sociální pracovník umí naslouchat klientům a umí vytvořit podmínky pro otevřenou komunikaci nejen mezi jednotlivci, ale i skupinou a komunitou. Dále pak iniciuje spolupráci s klienty a motivuje je pro změnu v jejich samotném zájmu.

Orientovat se a plánovat postup

Schopnost se zorientovat v potřebách a možnostech, které klient a jeho okolí má. Vymezit s nimi oblast a plán spolupráce.

Sociální pracovník se snaží získávat přehled o potřebách klientů současných, ale i budoucích. Společně s kolegy, pečovateli i jinými odborníky plánuje postupy reagující na nouzi a hrozící ohrožení. Sociální pracovník dokáže stanovit rizikové faktory a meze spolupráce.

Podporovat a pomáhat k soběstačnosti

Schopnost rozeznat silné stránky a možnosti klienta a jeho okolí a podporovat jejich soběstačnost a sebeúctu.

Sociální pracovník podporuje příležitosti, aby klienti mohli využít své vlastní síly a schopnosti. Snaží se je naučit zodpovědnosti, aby uměli zabezpečovat svá práva a kontrolovat ohrožující chování.

¹⁴ Srov. HAVRDOVÁ, Z. *Kompetence v praxi sociální práce*. Praha: Osmium, 1999, s. 45-46.

Zasahovat a poskytovat služby

Znalost metod a systému služeb, schopnost je správně využít ve prospěch klienta. Sociální pracovník poskytuje nebo zajišťuje klientům přiměřenou podporu, péči, ochranu, kontrolu, a také je zapojuje do prevence. Dále pak podporuje spolupráci mezi skupinami, rodinami, komunitami, organizacemi a samozřejmě jednotlivci.

Přispívat k práci organizace

Sociální pracovník je zodpovědný člen organizace a přispívá ke zlepšování její společné práce, dále pak k hodnocení a účinnosti služeb poskytovaných klientům, snaží se efektivně využívat nejrůznější zdroje. Hlavním cílem v této kompetenci je spolupráce s jeho spolupracovníky a kolegy.

Odborně růst

Sociální pracovník by měl být schopen kvalifikovaně rozhodovat, konzultovat a umět řídit svůj osobní i odborný růst. Pracovník je schopen dosahovat daných pracovních cílů, spolupracuje v dané oblasti, přispívá k rozvoji sociální práce a k pozitivním změnám v tomto oboru.¹⁵

Nabývání kompetencí je celoživotní proces, který je udržován dynamikou nového učení a přeučováním.¹⁶

Názory na to, jak dalece má být sociální pracovník vzdělán a jaké má mít osobnostní předpoklady či osvojené kompetence, jsou různé podle kultury a sociálního rámce té které země. V zemích, kde má obor delší tradici, se v sociální práci uplatňují nesespecializovaní profesionálové a vedle nich také specialisté, kteří jsou školeni např. na práci s psychiatricky nemocnými lidmi a pracují výhradně s tímto typem klientů. Debata o tom, nakolik se mají sociální pracovníci specializovat, se v západních zemích vede už od dvacátých let 20. století. V USA se např. v roce 1929 konala ve městě Milfordu konference, jejímž hlavním tématem bylo řešení dilematu vyjádřeného jako protiklad dvou extrémů. Jedna krajní pozice předpokládá specializaci - každá ohrožená skupina má zvláštní potřeby, práce s ní vyžaduje speciální znalosti a dovednosti, zvláštní druh praktického tréninku a supervize. Opačné stanovisko tvrdí, že k efektivnímu výkonu sociální práce stačí soubor obecnějších znalostí a dovedností. Sociální pracovník by

¹⁵ Srov. HAVRDOVÁ, Z. *Kompetence v praxi sociální práce*. Praha: Osmium, 1999, s. 45-97.

¹⁶ Srov. BELZ, H., SIEGRIST, M. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení*. 2. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 27.

s jejich využitím měl umět vytvářet služby pro jakékoli klienty, poskytovat je a také by měl umět odkazovat klienty na další služby. Většina účastníků milfordské konference zaujala stanovisko někde mezi těmito extrémními názory.¹⁷

Ať už bychom se přikláněli ke specializaci sociálního pracovníka či by nám stačily pro povolání sociálního pracovníka obecnější znalosti a dovednosti, měli bychom se shodnout na tom, že žádný pracovník, který vystuduje příslušnou odbornou školu, není vzdělán jednou provždy. Pokud nechce ustrnout a chce sledovat vývoj ve svém oboru, musí se vzdělávat celoživotně.¹⁸

Sociální práce se opírá nejenom o pracovníkovu odbornost, ale také o určité normy, které vytváří naše společnost, a dále o způsoby chování, jednání, myšlení, přání, postoje a názory klientů. Tyto opěrné body sociální práce stojí na vzájemně propojené interakci.¹⁹

1.4 Sociální práce

Dalo by se tedy zjednodušeně říci, že sociální pracovník by měl být odborníkem na mezilidské vztahy probíhající v určité společnosti, které kladou na jednotlivce, rodiny, skupiny, komunity nějaké požadavky. Požadavek je určitý nárok na to, jak mají lidé žít a fungovat v dané společnosti. V případě, že jedinec těžko zvládá tyto nároky, podává mu pomocnou ruku sociální pracovník, který se snaží zlepšovat jeho sociální fungování.

Pojem sociální fungování je stěžejní pro dnešní vysvětlení cíle sociální práce. Jak uvádí Navrátil, je to pojem mnohoznačný a dá se interpretovat různým způsobem. On sám shrnuje poznatky jiných autorů a uvádí, že: „*konceptem sociálního fungování je představa, že lidé a prostředí jsou v permanentní interakci, přičemž prostředí klade na člověka určité požadavky a člověk je nucen na ně reagovat. V těch případech, ve kterých lidé dostatečně nezvládají požadavky svého prostředí, poskytuje pomoc sociální pracovník.*“²⁰

Někteří autoři považují za cíl sociální práce pomáhat jednotlivcům a sociálním systémům zlepšovat jejich sociální fungování a měnit sociální podmínky tak, aby chránily tyto jednotlivce a systémy před potížemi ve fungování.²¹

¹⁷ Srov. MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J. (eds.) *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005, s. 13.

¹⁸ Srov. BEDNÁŘOVÁ, Z. a L. PELECH. *Slabikář sociální práce na ulici*. Brno: Doplněk, 2003, s. 68.

¹⁹ Srov. ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat*. 2. vyd. Praha: Slon, 2004, s. 24-27.

²⁰ NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001, s. 11-12.

²¹ Srov. NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001, s. 11.

Ve zkratce lze říci, že sociální práce se profesně zabývá lidskými vztahy v souvislosti s výkonem sociálních rolí (sociální fungování).

Praktická sociální práce se dá chápat v užším a širším slova smyslu.

Praktická sociální práce v užším smyslu je přímým a připraveným kontaktem sociálního pracovníka s klientem (skupinou, komunitou) za účelem stanovení sociální diagnózy a následnou realizací sociální terapie. V tomto smyslu je sociální práce ve spojení se sociální politikou, zabezpečuje sociální prevenci, sociální ochranu, sociální služby, sociální pomoc a sociální poradenství.

Praktická sociální práce v širším smyslu zahrnuje poskytování sociálních dávek a administrativně-technické postupy.

Sociální práce jako praktická činnost je tedy profesionální aktivita, která umožňuje jednotlivci, skupinám a komunitám eliminovat, řešit anebo alespoň zmírnit sociální problémy nebo negativní vlivy prostředí. Je to specifická činnost, která směřuje ke zlepšování vzájemného přizpůsobování jednotlivce, skupin a sociálního prostředí, ve kterém žijí. Zároveň se snaží rozvíjet jedincovu sebeúctu a vlastní zodpovědnost s využitím jeho potenciálu.²²

1.5 Hodnoty v sociální práci

Hodnoty v sociální práci určují její povahu i povahu vztahu mezi sociálním pracovníkem a klientem, kolegy i širší společností. Hodnoty také ovlivňují, jakou metodu práce sociální pracovník použije, a jsou klíčové při řešení etických dilemat. Na hodnotách jsou založeny i principy práce s klienty.

Sociální pracovníci jako profesní skupina sdílejí společné hodnoty, které se ve 20. století snažila popsat a definovat řada autorů jako Butrymová, Gordon a Clark. Všichni tito autoři kladou důraz na respektování klienta, na jeho jedinečnost, odpovědnost vůči němu, na otevřenost, nehodnocení klienta, jeho přijetí, diskrétnost apod. Vychází z toho, že klient potřebuje pomoc, kterou hledá u pracovníka, jenž je schopen mu ji poskytnout a věří, že klient je schopen změny.²³

²² Srov. TOKÁROVÁ, A. a kol. *Sociální práce*. Prešov: Akcent Print, 2003, s. 35.

²³ Srov. MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003, s. 33, 38-39.

Shrnutí

Pro dobrou sociální práci je důležité znát faktory, které ovlivňují život klienta. Tyto faktory jsou: biologické, psychologické, sociální, noetické faktory, sociální a veřejná politika. U biologických faktorů by se měl sociální pracovník zajímat o to, jaký je zdravotní stav klienta, jestli trpí nějakým onemocněním, má nějaké postižení, jaká je jeho zdravotní kondice apod. U psychologických faktorů nás zajímají především osobnostní rysy klienta, jeho sebehodnocení, schopnost řešit problémy. Sociální faktory souvisí s rodinným zázemím, postojí ve společnosti, schopností navázat a udržet sociální vztahy. U sociální a veřejné politiky se zajímáme o to, jaké má klient možnosti v oblasti využití služeb, jaká je politika zaměstnanosti, vzdělání, bytová politika aj. U noetických faktorů věnujeme pozornost morálním a etickým přesvědčením, hodnotám, životní smysluplnosti, náboženskému přesvědčení.²⁴

Definice sociální práce se různí, protože proti sobě stojí dvě protichůdná pojetí tohoto oboru, která popisuje Jordan. Na jedné straně je podle něj řada sociálních pracovníků přesvědčena, že nejvlastnějším cílem sociální práce je „pomáhat“ klientům, na straně druhé považují podle Jordana zejména politikové za cíl sociální práce „sociální kontrolu“ a řešení či prevenci sociálních problémů.²⁵

Odborné publikace v posledních letech popisují sociální práci především přes optiku dobrého sociálního fungování. Nasnadě je otázka - Co je opravdu motivací sociální práce? Navrátil popisuje dvě možné motivace. Na jedné straně soucit, snaha pomoci řešit problémy trpících lidí. Na straně druhé je motivací strach z ničivé síly sociálních problémů.²⁶

Přikláním se k těm sociálním pracovníkům, kteří si myslí, že hlavní motivací sociální práce by měl být soucit, láska a úcta, nikoliv jen snaha pomoci člověku, aby dobře fungoval ve společnosti a zvládal její požadavky. Soucit, láska a úcta, které dřív hrály v sociální pomoci výraznou roli, se z dnešní profesionální práce trochu vytrácejí. I přestože profesionalizace sociální práce má svůj neopominutelný pozitivní dopad, vedla v průběhu desetiletí také k jisté ztrátě ústředních ideálů profese, na nichž je vlastně založena a bez kterých nemůže existovat. Výraz duchovního postoje se zaměnil za profesi. Na osobnost sociálního pracovníka jsou kladeny velké požadavky jak

²⁴ Srov. MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J. (eds.) *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005, s. 99.

²⁵ Srov. NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001, s. 11.

²⁶ Srov. NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001, s. 9.

odborné, tak osobnostní, ale chybí jeden z mého pohledu zásadní, a to požadavek jeho vyrovnané osobnosti.. Vyrovnané v tom smyslu, že sociální pracovník jako člověk o sobě přemýšlí, snaží se najít své místo na zemi, má smysl života a hodnoty, které mu pomáhají žít vyrovnaný a spokojený život. Díky tomuto životnímu ukotvení je schopen daleko účinněji vykonávat svou profesi a daleko méně u něj hrozí syndrom pomocníka.

Druhá věc, která chybí a neklade se na ni velký důraz, je pohled na člověka v jeho celistvosti a propojenosti se sebou samým a se světem, ve kterém žije. V dnešní materiálně založené společnosti se vytrácí duchovní přesah, který by člověka ukotvil v chaotickém světě, a tak není divu, že se tento duchovní přesah, který bezesporu způsobuje vyrovnanost člověka, nezmiňuje ani u požadavku na osobnost sociálního pracovníka, ani s ním příliš nepracují teorie a metody v sociální práci. V dnešní společnosti je člověk stále ještě vnímám spíše jako bytost bio-psycho-sociální než jako bytost tělesně-duševně-duchovní.

V následující kapitole se proto budu zabývat duchovním rozměrem člověka a budu se snažit ho přiblížit a zkonkretizovat.

2 Duchovní rozměr

K tomu, abych se mohla zabývat duchovním rozměrem člověka, je zapotřebí vysvětlit pojem duchovno nebo též spiritualita a následně ho dát do kontextu duchovního rozměru osobnosti člověka.

2.1 Duchovno

Slovo spiritualita je odvozeno z latinského spiritus - vzduch, dech, česky duchovnost nebo také niternost. Má mnoho významů, při jejichž výběru je rozhodující, z jakého úhlu k němu přistupujeme. Z jiného úhlu jej nazírá psychologie, z jiného teologie, jinak jej vnímá etika a opět jinak se uplatňuje v sociologii.²⁷

Jeden z pohledů na spiritualitu (duchovno) rozkrývá významný představitel psychologie Jaro Křivohlavý. Ten ve svém článku „Spiritualita a religioznost pacienta“ popisuje spiritualitu jako antropologickou konstantu. To znamená, že ji vnímá jako součást genetického vybavení člověka. Dále uvádí, že spiritualita je v určité formě definována jako hledání toho, co je v životě tím nejdůležitějším, nejhodnotnějším, nejpodstatnějším, nejposvátnějším, co je zakořeněno v samém nitru člověka, a přesto to překračuje běžné hranice - obecněji: hledání toho, co je člověku tak cenné, že to je pro něho „posvátné“. Zaměření na tento cíl dává člověku a jeho životu smysl.²⁸

Spiritualitu lze chápat jako fenomén dotýkající se takových otázek, jako je hledání smyslu a účelu života, víra týkající se fungování vesmíru a osobního morálního kodexu. Zahrnuje také transcendentální dimenzi a touhu být spojen s něčím větším, než je člověk. Spiritualita může, ale nutně nemusí být spojena s organizovaným náboženstvím. Je chápána jako lidská potřeba vytvářet řád, propojenost a smysl v chaotické existenci.²⁹

Další možné pojetí spirituality lze vnímat přes optiku křesťanské teologie, v níž má spiritualita odedávna své domovské právo. Například Salajka uvádí, že: „*Spiritualita znamená osobní, vnitřní lidské procesy, jimiž se reaguje na Boha, jimiž*

²⁷ Srov. MACHÁČKOVÁ, Š. *Uspokojování spirituálních potřeb pacientů*. Příbram, 2011. Bakalářská práce. Vysoká škola zdravotnictví a sociální práce sv. Alžbety Bratislava. Detašované pracoviště Příbram. Katedra Ošetrovatelství. Vedoucí práce D. Kalátová, s. 19.

²⁸ Srov. KŘIVOHLAVÝ, J. *Spiritualita a religioznost pacienta*. [online] 2009 [cit. 2016-02-23]. Dostupné na WWW: <<http://jaro.krivohlavy.cz/node/90>>.

²⁹ Srov. ŠIKÝŘOVÁ, H. *Spiritualita a sociální práce*. Praha, 2006. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Katedra sociální práce. Vedoucí práce P. Kodymová, s. 13-14.

jsou vnímány a přijímány jeho pokyny, za nichž se lidský duch oddává Duchu božímu.³⁰

Jak uvádí Štampach, spiritualitu lze rozlišit **náboženskou** a **nenáboženskou**.

Náboženská spiritualita je v tomto pojetí záležitostí osobního prožívání vztahu člověka s Bohem a záležitostí okolností, metod a rozvoje tohoto vztahu.

Nenáboženskou spiritualita je péče člověka o sebe a jiné lidi s cílem návratu k sobě samému.³¹

Tímto rozdělením Štampach potvrzuje, že duchovnost (spiritualitu) mohou prožívat i lidé, kteří se nehlásí k žádnému náboženství.

2.2 Duchovní rozměr člověka

Jankovský ve své knize *Etika pro pomáhající profese* zmiňuje, že až v posledních letech začínáme nahlížet na člověka v jeho celistvosti, která zahrnuje i duchovní složku. Přitom poukazuje na to, že pokud opomíjíme některou složku osobnosti člověka, dopouštíme se tím nebezpečného redukcionismu. Nebezpečného proto, že všechny složky člověka jsou navzájem propojeny, hierarchicky uspořádány a tvoří vzájemnou jednotu. Vynecháním či přehlížením některé složky se pak tvoří aktuální problém v každé době.³²

Jankovský nám dává hezký stručný přehled vnímání člověka ve všech jeho vrstvách a dimenzích jak z pohledu filozofické antropologie, tak i psychologie. Říká že: „*Pojetí jednotlivých vrstev člověka, resp. jeho osobnosti, není záležitostí až moderní psychologie, ale jistě nás nepřekvapí, že se s takovým chápáním člověka setkáváme již u starých Řeků.*“³³ Platon formuluje svou nauku o třech částech duše - myšlení, vůle a žádostivost, podle Aristotela duše formuje tělo neboli tělo je nástrojem duše. V psychologické rovině pak do určité míry koresponduje s tímto členěním známé pojetí Sigmunda Freuda, jenž pro jednotlivé dimenze bytí člověka použil označení ID, EGO a SUPEREGO. Tyto jednotlivé stupně bytí člověka můžeme pravděpodobně v současné psychologii také pojmenovat pojmy PUD, PROŽÍVÁNÍ a REFLEXE, nebo je nahradit

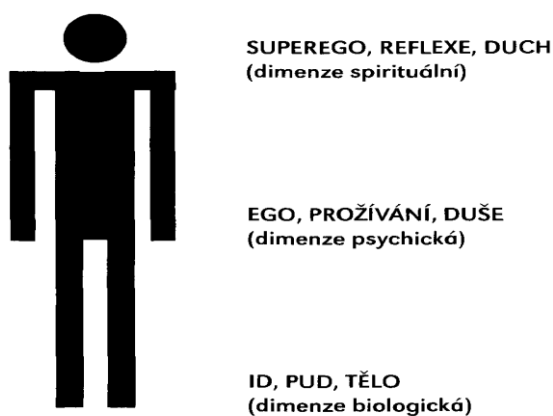
³⁰ SALAJKA, M. *Křesťanská církev ve své duchovní aktivitě a práci*. Praha: Karolinum, 1998, s. 96.

³¹ Srov. BABYRÁDOVÁ, H. a J. HAVLÍČEK. *Spiritualita. Fenomén spirituality z pohledu filozofie, religionistiky, teologie, literatury, teorie a dějin umění, pedagogiky, sociologie, antropologie, psychologie a výtvarných umělců. Sborník transdisciplinárních esejů s mezinárodní účastí*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 99-106.

³² Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003, s. 15.

³³ JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003, s. 18.

výrazy obvyklými pro filozofickou antropologii, tedy TĚLO, DUŠE a DUCH, viz obr. 1.³⁴

Obr. 1: Vrstvy (dimenze) bytí člověka³⁵

Jankovský uvádí, že: „*Tímto pojmenováním nakonec získáme celostní pojetí člověka, kde jsou jednotlivé vrstvy bytí mezi sebou navzájem propojeny a tvoří funkční celek. Člověk je tělesný, duševní a duchovní zároveň. Všechny tři dimenze jsou vůči sobě navzájem ve zvláštním vztahu. Člověk žije třemi způsoby, které v něm tvoří neoddělitelnou jednotu, ovšem přesto jsou odlišnými formami bytí. Tělesná bytost usiluje o zdraví těla, duševní bytosti jde o realizaci vitálních sil, o jakousi pohodu ve svém vlastním těle a duchovní bytosti jde o zakotvení ve smyslu a o hodnoty.*“³⁶

Pro popsání pojmu duchovní rozměr člověka jsem čerpala z článku Aleše Opatrného - Duchovní rozměr péče o dlouhodobě nemocného. Jeho pojetí a vysvětlení duchovního rozměru je výstižné a značně obsáhlé.

Opatrný popisuje duchovní rozměr člověka jako výraz, který se může mnohým jevit jako mlhavý, podezřelý, kryjící buď - z hlediska medicíny - neodbornost, nebo jakési podivné duchařské praktiky. Dále uvádí, že použijeme-li latinského ekvivalentu „spirituální“, bude to možná znít lépe, ale také trochu módně. Pokud vztáhneme výraz „duchovní (spirituální) rozměr“ na člověka, pacienta, snad se z naznačených obtíží dostaneme. Protože chceme-li vidět člověka jako plnou lidskou bytost, potom ho nevidíme jen jako více či méně fungující organismus, ale vnímáme jeho osobní historii, vidíme ho v síti vztahů, tedy v dimenzi sociální, a také v rozměru hloubek jeho nitra,

³⁴ JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003, s. 19.

³⁵ Tamtéž, s. 20.

³⁶ Tamtéž, s. 19.

jeho vnitřních jistot a nejistot a v těch vztazích, které mohou jít dál, než jsou vztahy k lidem a k věcem, tedy v rozměru duchovním.

Duchovní rozměr člověka je něčím, co se na jedné straně mnohdy a mnohde teoreticky uznává a jeho rozvíjení se požaduje, na druhé straně si s tímto tématem mnozí nevědí rady. Je ostatně obtížné ho i definovat, pokud máme duchovní rozměr člověka popsat velmi obecně tak, aby nebyl vázán jen na určité náboženství nebo určitý typ kultury. Navíc je zejména v souvislostech vývoje světonázorové výuky v posledních padesáti letech v naší zemi položka „duchovní“ či „spirituální“ v nebezpečí, že bude chápána jako označení pro věci zbytné, neužitečné, únikové, málo podporující aktivní přístup k životu.

Chceme-li stručně a velmi obecně označit a osvětlit skutečnost „duchovního rozměru“, můžeme použít několik cest. Jednak lze za duchovní rozměr člověka označit to, co tvoří základ, o který se opíráme, a to tak hluboký a zásadní, že není likvidován nějakou dlouhodobou nemohoucností člověka, jeho vyřazením z aktivní činnosti. Jinak řečeno jde o základ, který není tvořen aktivitami člověka, jeho výkonem, ale na kterém spíše celý aktivní výkon člověka (ale i pasivní polohy života) spočívá. Druhý přístup je ten, že za duchovní rozměr člověka označíme právě to nepodmíněné a těžko pojmenovatelné, co do plnosti života chybí, když jsme už vše vymysleli a zhotovili dobře a funkčně – ale přece tím nedosahujeme plnosti. Není tím ovšem míněna nějaká „přízdoba“ života, ale spíše to podstatné, co nelze koupit, zhotovit, vykonat, ale po čem člověk více či méně uvědoměle touží. A konečně bychom za duchovní rozměr člověka mohli označit to, co tvoří základ, nosnou dimenzi kulturních výkonů a činů, tedy různých oborů umění.³⁷

2.3 Duchovní rozměr sociálního pracovníka a klienta z pohledu sociální práce

Sociální práce se v České republice příliš duchovním rozměrem nezabývá ani u osobnosti sociálního pracovníka a ani u osobnosti klienta. Pokud už někteří odborníci toto téma rozkrývají a zpracovávají, je to většinou z pohledu konkrétního náboženství zejména proto, že duchovní dimenze se nejvíce projektuje právě v náboženství. Téma

³⁷ Srov. OPATRŇÝ, A. *Duchovní rozměr péče o dlouhodobě nemocného* [online]. [cit. 2016-02-23]. Dostupné z WWW: <<http://www.pastorace.cz/Tematicke-texty/IV-Duchovni-rozmer-pece-o-dlouhodob-e-nemocneho.html>>.

nenáboženské spirituality není pro sociální práci u nás tématem aktuálním a v odborné literatuře se objevuje velmi sporadicky.

Je pravda, že klient začíná být v posledních letech (zejména v medicíně) vnímán jako celistvá bytost, které se přiznává duchovní rozměr, nicméně sociální práce duchovní rozměr klienta často netématizuje. Také je pravda, že se začíná brát ohled na duchovní potřeby klientů, zvláště pak pokud se pracuje s klientem těžce nemocným či starým, u kterého se předpokládá, že brzo opustí tento svět. Je to ovšem opět přes optiku náboženství a konkrétní víry v Boha.

Slova jako soucit, srdce či vědomí duchovního přesahu naší práce znějí profesionálovi pohybujícímu se mezi směrnicemi, výkazy a měřitelnými výsledky značně cize a „nevědecky“. Teprve před asi patnácti lety si začali někteří západní sociální pracovníci uvědomovat, o kolik tímto přístupem ochuzují své klienty i sebe samé.³⁸

Shrnutí

V mé práci budu vycházet z nenáboženského pojetí spirituality, pro kterou jsou hlavní témata smysl života a hodnoty, na nichž člověk v životě staví, které tvoří pevnou základnu jeho bytí, o které se může v časech zlých opírat a lépe zvládat těžkosti života, jako jsou nemoc, materiální potíže, živelné katastrofy a v neposlední řadě smrt.

Obecnými otázkami o smyslu života se zabývají existenciální filozofové. Konkrétní pojem životního smyslu, který když člověk nalezne, pozitivně ovlivňuje jeho fungování ve světě, rozpracoval ve své psychoterapii Viktor Frankl. Jeho „Logoterapie“ zpracovává jak téma životního smyslu, tak téma hodnot, které mají v životě člověka nezastupitelné místo.

³⁸ Srov. ŠIKÝŘOVÁ, H. *Spiritualita a sociální práce*. Praha, 2006. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Katedra sociální práce. Vedoucí práce P. Kodymová, s. 6.

3 Existenciální filozofie

Existenciální filozofie, existenciální směry psychoterapie, krize smyslu a snaha smysl nalézt – to vše jsou poměrně nedávné fenomény. V historii západního myšlení smysl života až do konce 19. století nepředstavoval výrazný problém, protože svět byl sám o sobě smysluplný a člověk byl součástí tohoto celku. Se zborcením starého řádu na konci 19. století dochází vlivem industrializace k vymizení životní jistoty a člověk se začíná ptát po smyslu svého života. Existenciální filozofie se zabývá mnoha tématy, která souvisí s bytím člověka. Zkoumá bytí člověka v mezních situacích, bytí a existenci ve vztahu k víře, k práci, k lásce, ke svobodě. Zabývá se otázkami: „Co je smyslem života? O čem to celé je?“³⁹

3.1 Pojem smysl života

Otázku po smyslu života bychom mohli parafrázovat otázkou „O čem je život?“ Odpověď „Život je o tom a o tom...“ je vždy výkladem života podle nějakého příběhu. Podle kognitivního vědce Marka Turnera lidé myslí v příbězích. Příběhů, které dávají životu smysl, existuje velké množství a analytičtí filozofové je dělí do čtyř základních typů:

Supranaturalismus předpokládá Boží existenci jako podmínku smysluplného života. Existuje-li Bůh a člověk k němu zaujímá správný postoj, pak je smysl jeho života zajištěn. Příkladem supranaturalistických světonázorů jsou náboženské systémy.

Objektivní naturalismus tvrdí stejně jako supranaturalismus, že život může být smysluplný. Nachází smysl života v přirozeném světě. Podle tohoto typu naturalismu nejsou žádné nadpřirozené skutečnosti nutné k jeho zajištění. Objektivní naturalista se však může mýlit v tom, co je smyslem života. Objektivní naturalismus tvrdí, že některé činnosti mají vlastní smysl a jiné činnosti jej nemají. Je proto důležité vybrat si smysluplnou činnost a té se v životě věnovat.

Subjektivní naturalismus se nikdy nemýlí v tom, co je smyslem života, protože to, co utváří smysl života, je podle něj čistě individuální. Problémem objektivního naturalismu je určit, co je objektivně smysluplné. Potíží subjektivního naturalismu je naprostá relativita hodnot, která může vést k problémům v soužití s ostatními.

³⁹ Srov. KOSOVÁ, M. a kol. *Logoterapie - Existenciální analýzy jako hledání cest*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2014, s. 18.

Pesimistický naturalismus (nihilismus) se od předchozích tří typů příběhů odlišuje v tom, že v jeho perspektivě život žádný smysl nemá. Podle nihilismu nemá nic takovou hodnotu, aby to bylo schopné zajistit životu smysl. Nihilista nepopírá, že smysluplnost života vyžaduje garanci nějaké vyšší bytosti, avšak nevěří, že taková bytost existuje.⁴⁰

⁴⁰ Srov. KOSOVÁ, M. a kol. *Logoterapie - Existenciální analýzy jako hledání cest*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2014, s. 19-21.

4 Logoterapie

Vysvětlím zde pojem logoterapie, kdo ji založil, z čeho tato psychoterapeutická léčebná metody vychází, jaké jsou její základní pilíře, hodnoty, se kterými pracuje, a které metody používá.

4.1 Úvod do logoterapie

Logoterapie založená vídeňským psychiatrem V. E. Franklem patří mezi psychoterapeutické léčebné metody. Soustřeďuje se na konkrétní smysl v životě člověka a na jeho hledání. Logoterapie je někdy nazývaná podle místa a doby vzniku třetím vídeňským směrem psychoterapie (1. Freudova psychoanalýza, 2. Adlerova individuální psychologie).⁴¹

Název logoterapie pochází z řeckého slova *logos*, které překládáme slovem smysl, jeho dalším užívaným významem je „duchovnost“.⁴²

V úvodu knihy - *Člověk hledá smysl*, je slovo *logos* popsáno jako nositel objektivně existujícího smyslu, který člověk v životě buď najde, nebo se s ním mine, nebo jej ztratí a pak hledá pseudosmysly. Skutečný smysl je transcendující a tkví v hodnotě výkonu, zážitku nebo postoje. Ne jakéhokoliv výkonu, ale takového, který umožňuje konat skutky zlidšťující tento svět a zvyšující úroveň důstojnosti života co největšímu počtu lidí. Ne jakéhokoliv zážitku, ale zážitku lásky a prosociální orientace. Ne jakéhokoliv postoje, ale postoje trpělivé důstojnosti i v podmínkách bolesti a utrpení.⁴³

Podle Kosové lze logoterapii vyjádřit metaforou, kdy klient přichází za terapeutem a přináší mu různé fragmenty svého života. Cílem terapie je objevit v těchto jednotlivých kouscích dílky jedinečné mozaiky a pomoci klientovi poskládat z nich obraz, na který lze navázat dalšími částmi. Při této práci zažívá, že je jedinečnou bytostí, že je dobré, že je zde na světě. Rozpoznává své hodnoty, které působí na jeho

⁴¹ Srov. KOSOVÁ, M. a kol. *Logoterapie - Existenciální analýzy jako hledání cest*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2014, s. 14.

⁴² Tamtéž, s. 14.

⁴³ Srov. FRANKL, V. E. *Člověk hledá smysl*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek, 1994, s. 5.

city. Učí se přijímat, co si v životě nevybral. Konečnost života jej pobízí k tvořivosti. Odpovědností za někoho nebo za něco prožívá konkrétní smysl v životě.⁴⁴

Za Franklovou psychoterapeutickou koncepcí je velmi konkrétní filosofická antropologie, která rozlišuje v člověku tělo, duši (psýché) a ducha (logos). Duše je pro Frankla mostem mezi tělem, které člověka řadí do světa přírody, a duchem, který je noogenní vrstvou bytí: participace na ní člověka nesmírně vyvyšuje nad vše existující.⁴⁵

Logoterapie se zaměřuje spíše k budoucnosti, tj. k úkolům a významům, které má pacient v budoucnosti splnit. Současně ruší pacientovo soustředění se na sebe, kruh jeho bludných formací a mechanismů zpětné vazby, které hrají velkou úlohu v rozvoji neuróz. V logopedii je pacient zaměřován ke smyslu svého života a konfrontován s ním. Podle logoterapie je úsilí nalézt smysl vlastního života prvořadou motivační silou v člověku.⁴⁶

4.2 Základní pilíře logoterapie

Lukasová uvádí, že Frankl svou logoterapii staví na 3 pilířích. Těmito pilíři jsou: **smysl života, vůle ke smyslu a svoboda vůle.**

Smysl života

Otázka po smyslu života je specificky lidská. Těžko si lze představit, že by nějaké zvíře mohlo nahlédnout otázku o smyslu své vlastní existence a tím tuto existenci uvést v pochybnost. Takto svou existenci prožívá výhradně člověk. Pochybnosti o smyslu života jsou specifickým výrazem právě lidského bytí.⁴⁷

Logoterapie nabádá člověka vidět otázku po smyslu života zcela obráceně, než jak je obvykle kladena. „*Musíme učit sebe i zoufající, že vlastně nikdy nezáleží na tom, co očekáváme od života my, nýbrž co očekává život od nás. Život v posledku neznamena nic jiného, než právě odpovědnost za správnou životní odpověď na otázky kladené nám životem v podobě úkolů, které máme splnit. Život, jak je zde míněn, není něco neurčitého, nýbrž vždy něco konkrétního, a proto i požadavky života vůči nám jsou zcela konkrétní. Je to dáno tím, že životní úděl každého člověka je jedinečný*

⁴⁴ Srov. KOSOVÁ, M. a kol. *Logoterapie - Existenciální analýzy jako hledání cest*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2014, s. 10.

⁴⁵ Srov. FRANKL, V. E. *Člověk hledá smysl*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek, 1994, s. 5.

⁴⁶ Srov. FRANKL, V. E. *Člověk hledá smysl*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek, 1994, s. 65.

⁴⁷ Srov. FRANKL, V. E. *Lékařská péče o duši*. Brno: Cesta, 1996, s. 43.

a neopakovatelný.“⁴⁸ Tuto změnu pojetí otázky smyslu nazývá Frankl **koperníkovským obratem**.⁴⁹

Logoterapie se tedy dívá na život člověka jako na život, který má charakter úkolu a tento úkol je potřeba najít. Každý člověk má svůj specifický úkol. Úkol, který může splnit jen on a nikdo jiný. Pokud člověk svůj úkol najde, najde v danou chvíli i smysl svého bytí. Logiku smysluplnosti života vyjadřuje logoterapeutické přesvědčení, že život má bezpodmínečný smysl, jenž za žádných okolností neztrácí. Ovšem že se může tento smysl vymykat lidskému pochopení. Do té míry je veličinou lidí přesahující, jež musí být vždy nanovo vycítěna a vytušena. Frankl uvádí příklad černocho, který byl odsouzen k doživotním nuceným pracím a naloděn k cestě na ostrov, kde měl odpykávat celoživotní trest. Mohlo by se zdát, že tento černocho už nemůže mít žádný smysl života. Během plavby však dojde k požáru. Trestanec, mimořádně silný muž, je zbaven svých pout a zachrání desíti lidem život a později je díky tomuto činu omilostněn.⁵⁰

Z tohoto příběhu jasně vyplývá fakt, že i situace, která se zdá být bezvýchodná a uzavřená, může mít nečekaně zcela konkrétní smysl. Smysl, který dopředu nevidíme, ale to neznamená, že není. Někdy je potřeba jen odpovídat na požadavky dne, hodiny, okamžiku, i když konkrétní smysl postrádáme, protože v okamžiku, kdy začínáme odpovídat na život, smysl se nám vždy nakonec vyjeví.

Smysl musí být tedy nalezen, nemůže nám být nikým dán. Nikdo nám nemůže říct, či dokonce nám přikázat, co je náš smysl. Terapeut není ten, kdo dává smysl života pacientovi, to pacient sám má nalézt smysl života za pomoci terapeuta.⁵¹

Vůle ke smyslu

Vůle ke smyslu je záchytným a výchozím bodem logoterapeutické léčby a prostupuje celou její psychoterapeutickou částí. Motivační koncept vůle ke smyslu naznačuje, že každý člověk sahá za sebe sama k nějakému smyslu, který má být nejdříve odhalen a poté naplněn. Základní vůle po smyslu je považována za významnou motivační hodnotu. Lidé usilují o naplnění smyslu, o dosažení smysluplného života. Toto Franklovo pojetí plně podporuje Abraham Maslow, americký psycholog, který bývá

⁴⁸ FRANKL, V. E. *Člověk hledá smysl*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek, 1994, s. 53-54.

⁴⁹ Srov. FRANKL, V. E. *Lékařská péče o duši*. Brno: Cesta, 1996, s. 72.

⁵⁰ Srov. FRANKL, V. E. *Lékařská péče o duši*. Brno: Cesta, 1996, s. 68-70.

⁵¹ Srov. FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu*. 2.vyd. Brno: Cesta, 1997, s. 18.

nejčastěji zmiňován v souvislosti s pyramidou lidských potřeb. Maslow podtrhuje a zdůrazňuje, že považuje vůli ke smyslu za prapůvodní úsilí člověka. Podporu vyjadřuje slovy, že plně souhlasí s Franklem, že základním zájmem člověka je jeho vůle ke smyslu.⁵²

Hledání smyslu je u člověka primární silou, ne „sekundární racionalizací“ pudových hnacích sil. Smysl, který člověk hledá, je jedinečný a zvláštní tím, že jej každý člověk musí a může naplnit sám. Jen v takovém případě nabývá významu, který uspokojí vůli ke smyslu. Frankl byl přesvědčen, že: „*Vůle ke smyslu je potřeba, která v člověku tkví nejhrouběji, je to potřeba najít ve svém životě nebo snad lépe řečeno v každé jednotlivé životní situaci smysl – a oddat se mu, naplnit jej! Kvůli tomuto naplnění je člověk hotov také trpět, kdyby to bylo nutné.*“⁵³

Jestliže je u člověka vůle ke smyslu zmařena, mluví logoterapie o **existenční frustraci**. Termín „existenční“ se tu vztahuje k **existenci** jakožto specificky lidskému způsobu bytí, ke **smyslu** existence a k úsilí nalézt **konkrétní** smysl osobní existence. Tato existenční frustrace může vyústit v neurózu. Logoterapie má pro tuto neurózu pojem **noogení neuróza**. Tato neuróza nemá jako ostatní neurózy původ v psyché (duše) nýbrž v noos (duch). Dotýká se duchovního jádra lidské existence, jeho hlubší dimenze bytí.⁵⁴

V momentě, kdy člověk zažívá existenční frustraci, nachází se v **existenčním vakuu**, které podle Frankla představuje celkový pocit bezsmyslnosti, bezsmyslnosti vlastní existence, bezsmyslnosti jakékoli aktivity i bezsmyslnosti celého světa. Projevuje se pocitem životní prázdnoty a pocitem nudy.

Svoboda vůle

K jedinečnosti života patří jedinečnost každého osudu. Podle Frankla patří osud k životu člověka stejně neodmyslitelně, jako k člověku patří země, jež ho poutá přitažlivostí, bez níž by nebyla možná chůze. Popisuje, že ke *svému* osudu se máme stavět jako k zemi, na níž stojíme – k zemi, která je odrazovým prknem pro naši svobodu. Osud nám dává určité hranice, díky nimž se může projevit svoboda. Osud proto neodmyslitelně patří ke svobodě a svoboda může být pouze svobodou vůči

⁵² Srov. FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu*. 2.vyd. Brno: Cesta, 1997, s. 11.

⁵³ FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu*. 2.vyd. Brno: Cesta, 1997, s. 166.

⁵⁴ Srov. FRANKL, V. E. *Člověk hledá smysl*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek, 1994, s. 67.

nějakému osudu, svobodným chováním se k osudu, který může mít podobu biologické, sociologické nebo psychologické determinace.⁵⁵

Svoboda vůle spočívá v tom, že se proti osudu, proti jistým danostem stavíme, vymezujeme se vůči nim. Tím, že s osudem bojujeme a nestavíme se k němu pasivně, projevujeme svou svobodu. Svobodu, která je sice omezená, ale pořád je to svoboda. Vždy můžeme zaujmout svobodný postoj k tomu, jak celou pro nás bezvýhodnou situaci budeme vnímat. Změna postoje v dané situaci je klíčová k možnosti využití svobody.

Princip změny postoje se nejlépe popisuje v těžkých, nezměnitelných životních etapách a právě o tyto těžké etapy se Frankl nejvíce opírá, protože část života byl nucen prožít v koncentračním táboře. Tento život ho díky změně postoje nezničil, ale naopak mu dal velké množství možností vyzkoušet svou logoterapii na sobě a v praxi. Možnost změnit postoje v koncentračním táboře popisuje takto: *„Zůstaneme-li v hranicích pouhé psychologie koncentračního tábora, pak se zdá, že táborový život jako zvláštní společenské prostředí nutně určuje chování člověka. Je tedy možné právem vyslovit námitku a otázku, kde potom zůstává lidská svoboda. Není zde tedy možná duchovní svoboda chování a postoje k daným podmínkám prostředí? Neukazují právě duševní reakce člověka na zvláštní společenské prostředí táborového života, že se skutečně nemůže vymknout vlivům této formy lidského bytí, jímž je nuceně vystaven? Zkušenost táborového života nám ukázala, že člověk může velmi dobře také něco jiného... člověk může překonat netečnost a podrážděnost, že tedy v situaci zdánlivě zevní i vnitřní nutnosti zbývá jakási duševní svoboda postoje Já k okolí. Co se s člověkem v táboře vnitřně děje, co z něho táborový život dělá, je v posledním smyslu výsledkem jeho vnitřního rozhodnutí. Zásadně se člověk může i za takových okolností rozhodovat, co se z něho duchovně stane, zda typický koncentračník, nebo člověk uchovávací si lidskou důstojnost. Jde o to, zda člověk uskuteční nebo zmaří možnosti mravní hodnoty, které mu jeho strastiplná situace a těžký úděl přikazují.“*⁵⁶

Dle logoterapie má člověk alespoň potencionálně svobodnou vůli. Tato potencionální svoboda vůle může být nemocí, osudem, tragédií, senilitou omezena nebo být vyrušena, to ale nic nemění na její zásadní existenci. Svoboda vůle je základnou obrazu člověka v logoterapii a vyjadřuje její antropologické základy.

⁵⁵ Srov. FRANKL, V. E. *Lékařská péče o duši*. Brno: Cesta, 1996, s. 87-92.

⁵⁶ FRANKL, V. E. *Člověk hledá smysl*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek, 1994, s. 46-48.

4.3 Hodnoty v logoterapii

Frankl zastával názor, že lidský život v sobě nese možnost smysluplného naplnění skrze uskutečnění hodnot. Existence hodnot je v tomto případě zásadní podmínkou pro nalézání smyslu: smysl je naplňován uskutečňováním hodnot. To, co pro člověka není hodnotné, nemůže být prožíváno jako smysluplné. Člověk tedy musí nalézt hodnoty, aby mohl nalézt také smysl. Najít smysl se podle logoterapie dá 3 hlavními cestami. Těmi cestami jsou právě 3 druhy hodnot, které Frankl uspořádal nejen tematicky (tvůrčí, zážitkové, postojové), ale také **hierarchicky** – nejvyšším typem jsou hodnoty postojové. Tyto hodnoty jsou v logoterapii popisovány jako smyslové univerzálie – smyslové možnosti a představují cesty, na nichž je možno najít smysl.⁵⁷

„Nejdříve se život může stát smysluplným tím, že vytváříme nějaké dílo, tedy nějakým způsobem tvoříme svět, dále pak něco nebo někoho prožíváme, a prožívat někoho v jeho celé jednorázovosti a jedinečnosti znamená milovat jej. Děje se to tedy buď ve službě nějaké věci, nebo v lásce k nějaké osobě, že naplňujeme smysl – a tím uskutečňujeme také sebe sama. Konečně se však ukazuje, že tam, kde jsme konfrontováni s osudem, který jednoduše nelze změnit, lze ještě pořád utvářet život smysluplně, neboť potom můžeme uskutečnit to nejlidštější v člověku, a to je změnit tragédii v triumf.“⁵⁸

K realizaci každé z těchto cest ke smyslu je třeba schopnosti **sebetranscendence**. Aby člověk mohl vést naplněný život, je třeba víc než jen uspokojování vlastních potřeb. Člověk se člověkem stává teprve tehdy, když svým životem ukazuje na něco, co jej samého přesahuje, něco „mimo“něj.

Tvůrčí hodnoty se realizují prací. Frankl tvrdí, že není podstatné, co člověk dělá, ale že je důležité, jak to dělá, zda svoji práci vykonává odpovědně: *„Jednoduchý člověk, který skutečně splnil konkrétní úkoly, které mu může ukládat povolání a rodina, je přes svůj „malý“ život „větší“ než třeba „velký“ státník, který může škrtnutím pera rozhodovat o osudu miliónů, ale činí svá rozhodnutí nesvědomitě.“⁵⁹*

Tvůrčí hodnota se nevztahuje jen na práci jako na povolání, na zaměstnání, které člověka baví a které je vykonáváno kvůli radosti a pocitu smysluplnosti, nikoliv však vykonáváno pouze pro přežití a zaplacení účtů. Vztahuje se také na jakékoliv tvoření,

⁵⁷ Srov. FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu*. 2. vyd. Brno: Cesta, 1997, s. 18-21, 164-169.

⁵⁸ FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu*. 2. vyd. Brno: Cesta, 1997, s. 167.

⁵⁹ FRANKL, V. E. *Lékařská péče o duši*. Brno: Cesta, 1996, s. 61.

kteřé člověka naplňuje štěstím, radostí a díky kterému může přispívat k obecnému blahu jiného člověka, lidí nebo celého světa. Každá tato tvořivá práce, která není zaměřená jen na uspokojení vlastních tužeb a potřeb, vede člověka k prožívání smysluplnosti své existence.

Zážitkové hodnoty se realizují přijímáním světa, ponořením se do krásy přírody nebo umění. Aktuální smysl okamžiku v lidském bytí může být naplněn pouhým prožíváním, tedy mimo všechno chování a jednání. Jsou nejrůznější způsoby smysluplného prožívání. Výtvarně, hudebně či jinak nadaný člověk může být v konkrétní situaci povolán ke vnímání a prožívání umělecké krásy. K zážitkovým hodnotám patří také prožívání vztahu k člověku, prožívání lásky.⁶⁰

Postojové hodnoty jsou realizovány nejvíce v utrpení a v životních situacích, kdy má člověk pocit, že nemůže nic změnit. Jejich realizace spočívá právě v tom, jak se člověk staví k omezením svého života. Postojové hodnoty dávají životu smysl právě tehdy, když nemůže být tvořivě plodný ani bohatý na zážitky. Člověk, který je v situaci nouze, kdy nemůže uskutečňovat hodnoty svým jednáním, ani nemůže dát smysl svému životu prostřednictvím zážitků, stále ještě může dát svému životu smysl. Může to učinit tím, jak se k tomuto osudu, k této nezměnitelné situaci postaví, jak na sebe toto utrpení vezme.⁶¹ Statečné strpění skutečného osudu je samo o sobě výkonem, a to tím nejvyšším, jakého vůbec může být člověku dopřáno.⁶²

Kdykoliv jsme konfrontováni se situací, jíž se nemůžeme vyhnout a z níž nemůžeme uniknout, kdykoli musíme čelit nezměnitelnému osudu, dostává se nám příležitost uskutečnit nejvyšší hodnotu a naplnit nejhlubší smysl, které jsou skryty v utrpení. Neboť nejvíce ze všeho záleží na našem postoji, jímž své utrpení přijímáme.⁶³

Frankl moc hezky popisuje propojenost a důležitost všech hodnot. Říká, že: *„Hodinu od hodiny se v životě mění příležitost obrátit se hned k této, hned k oné skupině hodnot. Jednou na nás život vyžaduje, abychom realizovali hodnoty tvůrčí, jindy abychom se obrátili ke kategorii hodnot prožitkových. Jednou máme takřkajíc obohacovat svět svou činností, jindy obohacovat sebe sama svými prožitky a jindy snášet statečně utrpení.“*⁶⁴

⁶⁰ Srov. FRANKL, V. E. *Lékařská péče o duši*. Brno: Cesta, 1996, s. 61-63.

⁶¹ Srov. Tamtéž, s. 62.

⁶² FRANKL, V. E. *Teorie a terapie neuróz*. Praha: Grada Publishing, a.s., 1999, s. 132-135.

⁶³ Srov. FRANKL, V. E. *Člověk hledá smysl*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek, 1994, s. 73.

⁶⁴ FRANKL, V. E. *Lékařská péče o duši*. Brno: Cesta, 1996, s. 63.

4.4 Metody psychoterapie

V literatuře (Frankl, Lukasová) jsou uváděny tři metody psychoterapie používané v logoterapii. Jsou to: postojová změna, paradoxní intence a dereflexe. Tyto praktické postupy, které mají jasnou stavbu, svoji konkrétní náplň a průběh, přizpůsobují situaci možnostem jedince. Cílem těchto logoterapeutických postupů je, aby si pacient osvojil svobodnější a odpovědnější přístup ke skutečnostem svého života.

Lukasová uvádí, že zásadním prvkem Franklovy logoterapie je důsledné oddělení osudových faktorů na jedné straně a svobodné zaujetí postoje na straně druhé. Oba tyto komponenty vstupují do logoterapeutické taktiky a argumentace. Logoterapeut obrací postupně pozornost pacienta k volným kapacitám a odvádí ho od toho, aby se bezcílně pohyboval v konglomerátu nezměnitelných skutečností.⁶⁵

Postojová změna (přestavba negativních postojů) usiluje o proměnu postoje k vlastnímu životu, hodnotovým volbám a činům. „*Pozoruhodným objevem v oblasti biologické i psychologické léčby bylo poznání, že často nejsou největší obtíže a překážkou tělesný, duševní nebo vztahový problém či porucha sama o sobě, nýbrž postoj, s jakým k nim pacient přistupuje.*“⁶⁶ Tato technika se snaží (na základě výše zmíněného poznatku o hlavní roli postoje, se kterým se k problému přistupuje) o soustavné přepracovávání negativních postojů k závažným životním skutečnostem na postoje pozitivní. Je v logoterapii nejenom technikou, ale i způsobem vedení dialogu. V logoterapii se používá forma tzv. „sokratovského dialogu“. Za pomoci otázek vede terapeut klienta k relativizaci hodnot a následně k zaujetí nového postoje. Terapeut spolu s pacientem hledá způsob, jak nově pojímat možnosti v dané situaci.⁶⁷

Postoj člověka k určitému stavu věci není ve skutečnosti určován její povahou, ale osobností postiženého, která propůjčuje objektivitě situace subjektivní váhu. Smutek či mrzutost je těžší rozveselit přímo. Snazší je vyložit, že důvod žalu může přinášet také něco dobrého, i kdyby to byla jen získaná zkušenost, nebo že to, co člověk ztrácí, je cenou za protihodnotu, které by nemohl dosáhnout jiným způsobem. Utrpení se tak ukáže v jiném světle a smutek ztrácí příchut' bezsmyslnosti. Logoterapeut podporuje „vzdornou sílu ducha“, pomocí níž je možno překonávat slabosti. Jde o to, aby si klient

⁶⁵ Srov. LUKASOVÁ, E. *I tvoje utrpení má smysl*. Brno: Cesta, 2006, s. 12.

⁶⁶ VYMĚTAL, J. a kol. *Obecná psychoterapie*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek, 1997, s. 227.

⁶⁷ Srov. VYMĚTAL, J. a kol. *Obecná psychoterapie*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek, 1997, s. 227.

ověřil, že je možný postoj „já mohu, ačkoliv“ namísto „nemohu, protože“. Rozhodující v modulaci postoje je „aha – zážitek“ – tedy údiv nad možností volby, zda akceptovat nezměnitelný osud, nebo přelstít vlastní slabosti. Klientovi má být ukázáno, že i ve zdánlivě sebebeznadějnější situaci může korekturou svého postoje odpovědně utvářet svůj život, místo toho, aby visel na nitkách osudu jako loutka.⁶⁸

Paradoxní intence se nabízí jako užitečný prostředek k léčení vtíravých, nutkavých a fobických stavů zvláště v případech, je-li jejich pozadím očekávající úzkost. To je úzkost, kdy se člověk obává, že by se pro něho úzkostná situace mohla opakovat. Bojí se tohoto opakování. Za strachem ze strachu je velmi často konkrétní obava, že úzkostné rozrušení může mít nějaké následky škodlivé na zdraví. Nejčastěji je to obava ze zhroucení, z infarktu a z mozkové mrtvice. Charakteristické pro strach je to, že čeho se člověk bojí, to se mu přihodí, to si k sobě „přitáhne“. Je v podstatě strachu, že vyvolává to, čeho se někdo obává. „*Má-li někdo například strach, že se při vstupu do místnosti s mnoha lidmi začervená, skutečně se začervená.*“⁶⁹ Očekávající úzkost uvolňuje symptom, na nějž se vztahuje. Symptom vytváří fobii, fobie posiluje symptom a takto posílený symptom utvrzuje pacienta ve fobii.⁷⁰

Logoterapie tuto techniku zakládá na dvou faktech: strach navodí to, čeho se obáváme, a hyperintence znemožňuje to, co si přejeme. Hyperintence je přehnaná snaha a Frankl právě tuto uměle vyvolanou přehnanou snahu používá jako léčbu, protože právě ta znemožňuje usilovně chtěné. „*Pacient si přeje a umiňuje to, čeho se obává. Jedním slovem, očekávací úzkosti je vzat vítr z plachet.*“⁷¹ „*Pacient je vyzván, aby právě třeba jen na chvíli chtěl právě to, čeho se bojí.*“⁷² Tato léčebná procedura je závislá na zvratu pacientova postoje: pacient musí svůj strach nahradit paradoxním přání. To předpokládá u člověka vlastnost umět zaujmout objektivní postoj, umět se distancovat od fobie. Toto distancování probíhá v paradoxní intenci pomocí smyslu pro humor, který je specificky lidským fenoménem. Humor umožňuje pacientovi distancovat se sám od sebe a odlehčit fobické stavy.⁷³ Pro lepší představu využití humoru příkládám příběh 27leté ženy, která měla stále pocit, že je špinavá a že všechno ušpiní. Nedělala nic jiného, než jen stále dokola uklízela. *Terapeut ji vedl k tomu, aby*

⁶⁸ Srov. LUKASOVÁ, E. *I tvoje utrpení má smysl*. Brno: Cesta, 2006, s. 48-54.

⁶⁹ FRANKL, V. E. *Člověk hledá smysl*, Psychologické nakladatelství, 1964, s. 79.

⁷⁰ Srov. FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu*. 2.vyd. Brno: Cesta, 1997, s. 128-29.

⁷¹ FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu*. 2.vyd. Brno: Cesta, 1997, s. 129.

⁷² FRANKL, V. E. *Člověk hledá smysl*, Psychologické nakladatelství, 1964, s. 79.

⁷³ Srov. FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu*. 2. vyd. Brno: Cesta, 1997, s. 130.

*naopak chtěla být co nejvíce špinavá. Měla nadělat co nejvíce špíny. Měla koupit zemli a nadělat co nejvíce drobků. Když v bytě rozsyřávala drobečky a její manžel se na ni díval, nemohli se oba zdržet smíchu. Při rozsyřávání drobečků si uvědomila, jak hloupě se dosud chovala.*⁷⁴

Pokusům o paradoxní intenci je potřeba se vyhnout při sebevražedných tendencích, akutních psychotických stavech a u depresí. Neměla by se užívat ani v případech, kdy se jedná o strach přiměřený situaci, a v případech opravdového ohrožení. Obsahem paradoxního přání by nemělo být **utrpení**, onemocnění či smrt konkrétního člověka.

Dereflexe je metoda, kterou E. Lukasová označuje za nejlepší možnou radu pro šťastné bytí, kterou logoterapie může dát. Umožňuje zapomenout sám na sebe tím, že se člověk zaměří na nějaký cíl nebo se věnuje nějakému úkolu.⁷⁵ Tato metoda se snaží využívat duchovní schopnosti člověka odklonit své snažení a počínání od sebe samého směrem k cílům a hodnotám, které ho přesahují.

Dereflexe spočívá v obnovení zdravého vnitřního odstupu od soběstředných hodnot a cílů a v přesměrování záměrů – k cílům jeho osobu přesahující. Podstatou dereflexe je umění zapomenout na sebe sama. Tato metoda slouží k odstranění hyperintence. Hyperintencí se rozumí přehnané usilování o dosažení nějakého žádoucího cíle (např. štěstí, slasti). To je často spojeno s hyperreflexí – nadměrným pozorováním sebe sama. Sebeopozorování narušuje výkon těch činností, které za normálních okolností probíhají nevědomky a samovolně. Pro člověka je přirozenější praktická snaha dosáhnout něčeho, co vede k pocitu štěstí či radosti. Takto se pocit štěstí může dostavit jako důsledek vykonané činnosti, samovolně. V případě, že se člověk snaží přímo vyvolat pocit slasti či štěstí, mu toto snažení neumožní těchto pocitů dosáhnout. Obtížnost uplatnění tohoto postupu je v tom, že jej nelze klientovi popsat a vysvětlit předem. Sdělení cíle, odklon od soustředění na sebe by totiž naopak toto soustředění posilovaly. Uskutečňování dereflexe tedy spíše vylučuje vědomou spolupráci klienta.⁷⁶

⁷⁴ FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu*. 2. vyd. Brno: Cesta, 1997, s. 139.

⁷⁵ Srov. LUKASOVÁ, E. *I tvoje utrpení má smysl*. Brno: Cesta, 2006, s. 47.

⁷⁶ Srov. VYMĚTAL, J. a kol. *Obecná psychoterapie*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek, 1997, s. 229.

Shrnutí

Logoterapie je zaměřena primárně na **duchovní stránku** člověka, lidské existence, která se v životě projevuje svobodou volby a zároveň (z)odpovědností za zvolené hodnoty, jejich smyslné či bezsmyslné prožívání.

Nalezení smyslu života, jeho přijetí a definování V. E. Frankl pokládal za velice důležitou hybnou sílu v životě jedince. Není-li touha po smyslu naplněna, dochází k frustracím, existenčnímu vakuu. Tato prázdnota může poté vést ke stavům deprese, neurózám.

5 Vnesení logoterapeutických hodnot do sociální práce

V následující části se budu zabývat logoterapeutickými hodnotami jakožto nástrojem, který může do sociální práce vnést duchovní rozměr a účinně rozšířit pole působnosti sociálního pracovníka.

5.1 Tvůrčí hodnota

Člověk je od přírody kreativní tvor, stačí se podívat na malé děti, pořád něco vymýšlí, chvílku neposedí, nebaví je nicnedělání, jsou plné elánu, chtějí všechno poznávat, objevovat, přicházet věcem na kloub. Postupem času, jak rostou, sílí společenský tlak zařadit se do norem, do normálnosti a tím pádem se automaticky tvořivé síly v člověku postupně zadusávají. Někdo tomu tlaku odolává více, někdo méně, ale mnoho lidí nakonec zapomene na to, jak jsou tvořivé síly v člověku úžasné a jaké mají terapeutické vlivy na jeho život. V běžném životě většiny lidí každodenní úkony a starosti zaměstnají člověka natolik, že nevěnuje příliš pozornosti vnitřní tendenci projevit se navenek nějakou tvorbou, nějakou činností, která obohatí nejen jeho samotného, ale přináší užitek i ostatním lidem.

Frankl věděl, jak blahodárný vliv má tvořivá síla na život člověka. Ta tvořivá síla, která je součástí nás a neodmyslitelně k nám patří a touží být vyjádřena skrze práci či tvorbu něčeho smysluplného, přičemž smysl tvorby je dáván jen člověkem samým. Co je pro jednoho smysluplné, pro druhého nemusí být.

Tím, že něco vytváříme, probouzíme v sobě pocit užitečnosti, pocit obohacení sebe sama a obohacení ostatních skrze naši tvorbu. S pocitem užitečnosti se náhle objeví pocit sebe – vědomí, uvědomění si nějaké naší schopnosti či dovednosti, která dokáže obohatit nás i lidi kolem nás. Tímto procesem uvědomění se v nás tvůrčí schopnosti začnou znásobovat a je daleko snazší tuto tvůrčí hodnotu v našem životě naplňovat.

Tvůrčí hodnota má být primárně zaměřená na činnost, která přináší radost a užitek jiným. Tím, že odvrátíme pozornost od sebe sama a našich potřeb a soustředíme se na tvorbu pro druhé, automaticky touto tvorbou získáváme radost a užitek i pro sebe, a to proto, že to primárně není náš cíl a nejsme fixovaní na své blaho, své štěstí, ale nesobecky chceme přispět ke štěstí někoho jiného.

Toto poznání je velmi cenné a má v sociální práci široké pole využitelnosti jak pro práci s klientem, tak pro sociálního pracovníka samotného.

Vnesení tvůrčí hodnoty do práce s klientem

Každý člověk má potřebu být užitečný. U člověka, kterému se v životě momentálně moc nedaří, má nějaký problém, který neumí sám řešit, a potřebuje pomoc druhých, se tato potřeba dostává o to víc do popředí. Tím, že ukážeme klientovi možnosti, jak může být tato jeho potřeba naplněna, dáme mu do ruky mocný nástroj ke změně jeho života a vyřešení některých problémů, které má. Vnést tvůrčí hodnotu může sociální pracovník do práce s téměř každým klientem. Zejména u seniorů či lidí zdravotně znevýhodněných může tato hodnota přinést mnoho dobrého a vnést do klientova života smysl.

Zaměřit zorné pole klienta na to, co sám může vytvořit, na to, v čem spočívá jeho jedinečnost, namísto toho, v čem se mu nevede a co nezvládá, vede bezesporu k rozšíření kapacity možností, které klient má a které si třeba ani neuvědomuje. A přitom tvořivá hodnota se nemusí projevovat v nějakém velkolepém uměleckém díle. Stačí, když se klient zaměří na činnosti, které dělá rád, které ho baví a ve kterých vidí smysl a užitečnost a přínos pro druhé. Takováto činnost přináší do klientova života radost a rozšiřuje mu životní perspektivu, díky které se mu zlepšuje kvalita života.

Příklad:

Klientka, žena 84 let, která je čerstvě vdovou, popisuje, že se celý život s láskou starala o svého manžela. Po ztrátě manžela, se kterým byla 62 let, ztrácí smysl života. Děti má daleko, zůstala sama, připadá si neužitečná, stará, vyčerpaná a všem na obtíž. Dcera jí nabízí bydlení. Klientka váhá, je to daleko (100km) a bojí se změny prostředí, návyků a přátel. Moc se jí stěhovat nechce, ale být sama také není řešení. Nabídku nakonec přijímá jako přechodné řešení, než se zotaví ze ztráty manžela. První týdny jsou nelehké. Sociální pracovník vede rozhovor s dcerou, která je zdravotní sestra. Vysvětluje jí, že pokud má být maminka opět spokojená, musí nalézt nový smysl života. Dcera začne vymýšlet činnosti, které by mohly maminku rozptýlit. Vzhledem k tomu, že maminka byla zvyklá se o tatínka starat a tato péče jí bavila a byla její silnou stránkou, dcera se pokouší navázat na tento její původní smysl.

Ze začátku je maminka hodně unavená, utíká do spánku, málo jí, nevychází z domu, trpí bolestmi zad. Dcera chodí do práce, doma se stará o maminku, přestává stíhat domácí práce, napadne ji, že maminka ráda šila, a poprosí ji proto

o drobné šicí práce. Tím maminku trochu zaktivizuje, šití ji baví, sama se začne zajímat o další domácí práce. Začíná se projevovat síla tvůrčí hodnoty.

Maminka postupně občas uvaří, umyje nádobí, něco přešije. Vidí, že tím pomáhá dceři, má radost a zase se cítí být užitečná. Pomalu se jí vrací elán a chuť do života. Přestávají jí bolet záda a zvládá kratší procházky. Aniž by si to uvědomovala, rýsuje se jí nový smysl života. Pozvolna, během půl roku, začíná uvažovat, že by u dcery zůstala napořád. Má pocit, že ji dcera potřebuje, že jí může i ve svém věku nabídnout pomoc a není na obtíž.

Na tomto příkladu je krásně vidět, jak stačí vnést do klientova života smysl a automaticky se tím mohou začít řešit i ostatní problémy, které vlastně často souvisí s tím, že klient není sám se sebou spokojený.

5.2 Zážitková hodnota

Další cesta, kterou se můžeme dostat ke smysluplnému žití, je prožívání nějakého zážitku, naučit se vnímat krásu kolem sebe, být pozorný k maličkostem a umět se z nich radovat. Je pravda, že to chce jistý cvik nebo přinejmenším malou změnu v pohledu na život. Dovolit si umět prožít nebo prožívat něco krásného je pro někoho zcela přirozené, pro jiného je to něco, co se musí učit. A právě logoterapie nabádá člověka k tomu, aby se učil prožívat hezké drobnosti života a nacházel díky těmto prožitkům smysluplnost. Taková prostá radost, kterou člověk může zažít při západu slunce, při pozorování červánků, u poslechu oblíbené hudby či ranního cvrlikání ptáků nebo prostřednictvím hezké procházky, tak taková radost člověku doslova vžene smysl do žil.

Zážitkovou hodnotou má Frankl na mysli nejen prožívání světa, ale i prožívání vztahu k člověku. Vysvětluje, že kromě aktivní cesty, při níž se uplatňuje jedinečnost a jednorázovost vlastní osoby realizací tvůrčích hodnot, existuje druhá, pasivní cesta, na níž člověku všechno to, co si obecně musí získávat teprve činem, jako by padlo do klína. Touto cestou je cesta lásky, cesta stát se milovaným. Člověk jako lidská postava je pro toho, kdo jej miluje, nezastupitelným a nenahraditelným, aniž k tomu nebo pro to něco udělá.

Prožívat něčí lásku k nám nebo prožívat lásku k někomu, nejčastěji k partnerovi nebo potomkovi, může naplnit náš život smysluplností. Je krásné vědět, že nás někdo (ať už partner nebo Bůh, pokud v něho věříme) miluje a přijímá i přes naše

nedokonalosti. Že si jeho lásku nemusíme zasluhovat, že k nám prostě přichází bez našeho přičinění. Tato láska jistě dává našemu životu smysl. Obecně bezpodmínečná láska není tak samozřejmá a často se spíš setkáváme s láskou takz. výměnnou - budu tě milovat, když... Něco za něco. V této prospěchářské lásce člověk smysl najít nemůže. Franklovo chápání prožívání lásky má na mysli lásku nesobeckou, bez zásluh, lásku, které se musí většina z nás učit, protože jediné takováto láska může činit náš život smysluplným.

Vnesení zážitkové hodnoty do práce s klientem

Klient, který má v životě problémy, jež se mu delší dobu nedaří řešit, většinou začne mít dojem, že se mu v životě nedaří nic. Přehlíží ty dobré věci, které jsou v jeho životě stále přítomny. Jako by jeho problém přikryl ty dobré věci a klient není schopen vidět pozitiva, která v životě má. Neumí si užít těch příjemných věcí a načerpat z nich sílu pro řešení problémů. V momentě, kdy klienta navedeme na to, aby se zkusil soustředit na to pěkné, co mu život nabízí, svou pozornost odklání od svých problémů. Neříkám tím, že by své problémy neměl řešit, jen změní pohled na život, začne si všímat těch hezkých věcí, co v životě má - což ho pozitivně naladí a díky tomu má více sil na řešení svého problému.

Příklad:

Klientka, žena 30 let, prodělá klíšťovou encefalitidu a zůstává pravostranně ochrnutá. Měsíc leží v nemocnici, doma na ni čeká manžel a dvě malé děti. Než onemocněla, byla velice aktivní, zvyklá starat se o sebe sama, všechno si zařídit. Nyní je odkázána na manžela a prognóza zní dlouhodobá neschopnost, možný invalidní důchod a tím pádem ztráta zaměstnání, které ji velmi bavilo a naplňovalo. Doma přetrvává velká únava, klientka není schopná zvládat péči o děti a domácnost. Klientka s manželem řeší nastalou životní změnu, která se týká všech členů domácnosti.

Manžel by se rád o manželku staral sám, ale zároveň si uvědomuje, že nemůže odejít ze zaměstnání, které je momentálně jediným zdrojem jejich příjmů. Zvažují několik možností, nakonec osloví pečovatelskou službu. Pečovatelka chodí do domácnosti, když je manžel v práci. Odpoledne zvládá péči manžel sám. Klientka se jeví sociální pracovníci jako apatická, těžko zvládající nastalou situaci i přesto, že manžel se velmi snaží a vykonává s pomocí pečovatelky úspěšně domácí práce i péči o děti. O manželce mluví moc hezky a je vidět, že ji stále miluje.

Sociální pracovnice vede s klientkou několik rozhovorů, při kterých si klientka uvědomí, jaké má vlastně štěstí, že má tak hodného manžela, který se o ni pěkně stará a který ji i přes její zdravotní omezení stále miluje. Právě díky jeho bezpodmínečné lásce je schopná pomalu ve své situaci nalézat smysl. Navíc zjišťuje, že vlivem nemoci může nyní trávit daleko více času s dětmi, na které dříve neměla čas. Může prožívat lásku k nim skrze maličkosti, jako je čtení pohádek, povídání si a lenošení v posteli.

Tyto prožitky lásky ji vrací zpátky do života a dávají mu smysl. Klientka se vlastně začne zaměřovat na to hezké, co získala nebo znovu objevila díky své nemoci.

5.3 Postojová hodnota

Někdy jsme v životě tzv. hozeni do situace, se kterou nelze nic dělat. Máme pocit, že jsme v pasti. Nevidíme žádný smysl a v životě nám začíná vládnout beznaděj a zoufalství. Jsme nějakým způsobem omezeni, ať už místem, životními okolnostmi či fyzicky. V této situaci se často dostáváme až na dno svých sil a ptáme se, proč se to děje, čím jsme si to zapříčinili a jaký je smysl našeho trápení. Soustředíme se na minulost a hledáme vysvětlení, chceme vědět, co se děje. Máme pocit, že když budeme vědět, proč se nám to stalo, budeme mít větší kontrolu nad svým životem.

I když se nám zdá náš osud nezměnitelný a nevyhnutelný, vždy nám zbývají možnosti volby, které spočívají ve výběru postoje, který k dané situaci zaujmeme. Zda se necháme zlomit, či najdeme nějaký smysl i tam, kde ho zdánlivě nevidíme. Předpoklad pro nalezení dalších možností v nezměnitelných situacích vysvětluje skvěle Alfred Längle v knize „Smysluplně žít“, kde popisuje, že člověk se nemá křečovitě upínat na svůj požadavek vůči osudu, kterým se domáhá, aby se to, co je nezměnitelné změnilo, protože v takovém případě se všechny jiné možnosti vytrácejí. Odkazuje na lidové úsloví o člověku, kterému osud často přibouchne dveře, ale nechá mu otevřené okno. Jenom se člověk nesmí rozpakovat to okno použít.⁷⁷

Z toho vyplývá, že další možnosti zcela jistě existují, my je jen musíme připustit, musíme změnit úhel pohledu na naši neřešitelnou situaci, změnit postoj, začít hledat jiné cesty, které v okamžiku, kdy je připustíme, se začnou samy objevovat.

Tam, kde nám osud vezme vnější svobodu, vždy nám ještě zůstává svoboda vnitřní – svoboda, jak se k situaci postavíme. Kde nás osud o svobodu připraví, tam stále

⁷⁷ Srov. LÄNGLE, A. *Smysluplně žít-Aplikovaná existenciální analýza*. Brno: Cesta, 2002, s. 36.

zůstává svoboda postavit se osudu tak, či onak. Buď se vzdát bez boje, anebo se snažit z osudového vlivu vyprostit.⁷⁸

Nikomu z nás se nelíbí, když je nějakým způsobem omezený a nemůže dělat to, co by chtěl. Logoterapie přináší účinnou pomoc v podobě uvědomění si toho, že vždy máme na výběr a nemusíme se nechat vláčet osudem. Můžeme se mu postavit, přestat lpět na tom, co změnit nemůžeme, a hledat jiné možnosti.

Vnesení postoje hodnoty do práce s klientem

Jednou z nejtěžších prací s klientem je podle mne práce s tím, na koho dopadla tzv. rána osudu. Jsou to většinou těžké osudy v podobě úmrtí nejbližších členů rodiny, fyzické následky nemoci či nehod či jiné tragédie, které klientovi obrátí život vzhůru nohama a často mu vezmou smysl života. V těchto situacích musí být pomoc velmi profesionální a zároveň velmi lidská a individuální. Fráze typu jako bude líp, zvládl to jiní, čas všechno zahojí atd. moc nepomáhají a většinou ani nejsou na místě. Tito klienti jsou často uzavřeni do svého smutku a trápení, někdy ani o žádnou pomoc nestojí a místo nich přicházejí jejich blízcí, kteří jim chtějí pomoci.

Klienti s takovýmto prožitkem často dávají vinu ostatním, začnou být nenávislní vůči lidem, kterým se daří lépe než jim, mohou být agresivní a neví si se svou bolestí rady. Upnou se na to, co nemohou změnit, a odmítají vidět to, co jim zůstalo a na čem mohou znovu vystavět svůj život.

A právě díky postojové hodnotě můžeme naučit klienta, jak z této obtížné životní situace vytěžit to nejlepší pro svůj život, pomoci mu změnit postoj k tragédii, která se mu stala, ukázat mu, že stále má určitý druh svobody, který může využít ve svůj prospěch. Vysvětlit mu, že i ve svém omezení má stále možnosti volby, které budou určovat jeho další život, život, kdy se přestane stavět do role oběti a začne se snažit utvářet svůj život i přes jistá omezení ke své spokojenosti.

Příklad:

Klient, muž 40 let, po náhlém úmrtí své ženy zůstává sám se třemi malými dětmi. Se ztrátou ženy se neumí vyrovnat, má pocit, že se zblázní, trpí depresemi, v noci nemůže spát. Před svým žalem utíká do práce, pracuje často celý den, je vyčerpaný. Nechce nic řešit, přestává se starat o děti, staví se do role oběti. Neumí si představit, že bude děti vychovávat sám, cítí tíhu zodpovědnosti a samotu. Má pocit, že to nezvládne.

⁷⁸ Srov. LÄNGLE, A. *Smysluplně žít-Aplikovaná existenciální analýza*. Brno: Cesta, 2002, s. 37.

Sociální pracovník, kterého osloví rodiče muže, má těžký úkol. Snaží se klienta navést na nový smysl života, na změnu úhlu pohledu ve své těžké situaci. Má přece tři zdravé děti, ve kterých může vidět životní radost a smysl. Vysvětluje klientovi, že má před sebou úkol, který může splnit jen on, a to dobře se postarat o své děti a vychovat je.

Klient začíná vidět nezbytnost tohoto úkolu, který může splnit jen on, nikdo jiný. Začne se mu vyjasňovat nová cesta. Tím, že bude dobře vychovávat své děti a bude jim věnovat svou péči, nejlépe uctí památku své ženy, která je s ním prostřednictvím jejich společných dětí stále přítomna.

Shrnutí

Možnost uplatnění logoterapeutických hodnot při práci s klientem skrývá velký potenciál. Práce s hodnotami může vnést do sociální práce duchovní přesah právě v dnešní době, kdy se sociální práce stává čím dál tím více profesionální disciplínou a vytrácí se z ní tento přesah, ze kterého vzešla. Nejde zde o popisování konkrétních postupů při práci s klientem, spíše o ukázání možností, že logoterapeutické hodnoty mohou být účinnou cestou v pomoci klientovi zvládat svůj život.

Závěr

V závěru rekapituluji výsledky na základě získaných odborných poznatků. Mým cílem bylo zjistit, zda je v sociální práci kladen důraz na duchovní rozměr člověka a najít způsob jeho vnesení do práce s klientem.

V teoretické části jsem popsala profesi sociálního pracovníka, stručný vývoj sociální práce a popsala jsem nároky, které jsou kladeny na osobnost sociálního pracovníka. Zjistila jsem, že sociální práce příliš s duchovním rozměrem člověka nepracuje, a když už ano, spíše přes optiku konkrétního náboženství, konkrétní víry, nikoli však v obecné rovině. Snažila jsem se zkonkretizovat duchovní rozměr člověka, popsat možné dimenze osobnosti člověka z pohledu filozofie a psychologie a ukázat pohled na člověka jako na bytost více dimenzionální. Poukázala jsem na důležitost nalezení životního smyslu, kterou popisuje logoterapie jakožto léčebná psychoterapie zabývající se otázkou po konkrétním smyslu a popisující tři cesty, díky kterým můžeme v životě nacházet smysl.

Poslední kapitolu jsem věnovala příkladům z praxe, kdy vnesení logoterapeutické hodnoty do práce s klientem klientovi pomohlo lépe zvládat jeho problém. Tyto příklady měly posloužit jako inspirace k úvahám o práci s logoterapeutickými hodnotami v sociální práci.

Z mé praxe sociálního pracovníka se mi potvrdilo, že někdy nestačí pracovat s klientem jen v rámci cíle dobrého sociálního fungování, ale je dobré vnést do práce duchovní rozměr, orientovat klienta na věci, které ho přesahují, které mu mohou dát smysl v jeho těžké situaci. Tím, že klient nabyde pocitu výjimečnosti a pocitu, že právě jen on může tento úkol zvládnout, a ne nikdo jiný, může daleko lépe svůj problém zvládnout. Logoterapie skrývá velké možnosti, které se v sociální práci zatím využívají jen sporadicky.

V této práci jsem chtěla hlavně upozornit na to, že existuje duchovní rozměr člověka a vyzdvihnout přínos práce s logoterapeutickými hodnotami.

Seznam použitých zdrojů:

Monografická literatura:

BABYRÁDOVÁ, H. a J. HAVLÍČEK. *Spiritualita. Fenomén spirituality z pohledu filozofie, religionistiky, teologie, literatury, teorie a dějin umění, pedagogiky, sociologie, antropologie, psychologie a výtvarných umělců*. Sborník transdisciplinárních esejů s mezinárodní účastí. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-210-4206-0.

BEDNÁŘOVÁ, Z. a L. PELECH. *Slabikář sociální práce na ulici*. Brno: Doplněk, 2003. ISBN 80-7239-148-8.

BELZ, H. a M. SIEGRIST. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení*. 2. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 978-80-7367-930-9.

FRANKL, V. E. *Člověk hledá smysl*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek, 1994. ISBN 80-901601-4-X.

FRANKL, V. E. *Lékařská péče o duši*. Brno: Cesta, 1996. ISBN 80-85319-50.

FRANKL, V. E. *Teorie a terapie neuróz*. Praha: Grada Publishing, a.s., 1999. ISBN 80-7169-779-6.

FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu*. 2.vyd. Brno: Cesta, 1997. ISBN 80-85139-63-2.

GULOVÁ, L. *Sociální práce*. Praha: Grada Publishing a.s., 2011. ISBN 978-80-247-3379-1.

HANUŠ, P. Kdo je sociální pracovník a proč by měl být vzdělaný. *Sociální práce*, 2007, roč. 7, č. 1.

HAVRDOVÁ, Z. *Kompetence v praxi sociální práce*. Praha: Osmium, 1999. ISBN 80-902081-8-5.

JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-329-6.

KOSOVÁ, M. a kol. *Logoterapie - Existenciální analýzy jako hledání cest*. Praha:

Grada Publishing, a.s., 2014. ISBN 978-80-247-4346-2.

LÄNGLE, A. *Smysluplně žít-Aplikovaná existenciální analýza*. Brno: Cesta, 2002. ISBN 80-7295-037-1.

LUKASOVÁ, E. *I tvoje utrpení má smysl*. Brno: Cesta, 2006. ISBN 80-85319-79-9.

MACHÁČKOVÁ, Š. *Uspokojování spirituálních potřeb pacientů*. Příbram, 2011. Bakalářská práce. Vysoká škola zdravotnictva a sociální práce sv. Alžbety Bratislava. Detašované pracoviště Příbram. Katedra Ošetrovatelstvo. Vedoucí práce D. Kalátová

MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.

MATOUŠEK, O. a J. KOLÁČKOVÁ (eds.) *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.

NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001. ISBN 80-903070-0-0.

ŘEZNÍČEK, I. *Metody sociální práce*. Praha: Slon, 2000. ISBN 80-85850-00-1.

SALAJKA, M. *Křesťanská církev ve své duchovní aktivitě a práci*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-655-4.

ŠIKÝŘOVÁ, H. *Spiritualita a sociální práce*. Praha, 2006. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Katedra sociální práce. Vedoucí práce P. Kodymová.

TOKÁROVÁ, A. a kol. *Sociální práca*. Prešov: Akcent Print, 2003. ISBN 80-968367-5-7.

ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat*. 2. vyd. Praha: Slon, 2004. ISBN 978-80-86429-36-6.

VYMĚTAL, J. a kol. *Obecná psychoterapie*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek, 1997. ISBN 80-86123-02-2.

Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění platném k 31. 3. 2006. In: *Sbírka*

zákonů České republiky. 2006, částka 37.

Internetové zdroje:

KŘIVOHLAVÝ, J. *Spiritualita a religioznost pacienta* [online]. 2009 [cit. 2016-02-23]. Dostupné z WWW: <<http://jaro.krivohlavy.cz/node/90>>.

OPATRNÝ, A. *Duchovní rozměr péče o dlouhodobě nemocného* [online]. [cit. 2016-02-23]. Dostupné z WWW: <<http://www.pastorace.cz/Tematicke-texty/IV-Duchovni-rozmer-pece-o-dlouhodobe-nemocneho.html>>.

Abstrakt

HANŠOVÁ, L. *Rozvíjení duchovního rozměru sociální práce z pohledu logoterapie*. České Budějovice 2016. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a sociální práce. Vedoucí práce PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D.

Klíčová slova: sociální práce, sociální pracovník, duchovní rozměr, smysl života, logoterapie, logoterapeutické hodnoty, svoboda.

Bakalářská práce se zabývá profesí sociálního pracovníka, duchovním rozměrem člověka, otázkami po smyslu života a logoterapií. Teoretická část charakterizuje osobnost sociálního pracovníka, popisuje vývoj a cíl sociální práce a její praktické využití. Dále pojednává o duchovním rozměru jako takovém a duchovním rozměru člověka. Rozkrývá možné dimenze osobnosti člověka. Popisuje vnímání obecného smyslu života v existenciální filozofii. Představuje logoterapii, která pracuje s konkrétním pojmem smyslu života. Popisuje tři logoterapeutické cesty, skrze něž můžeme v životě najít smysl. Následně shrnuje fakta z teoretické části a vyzdvihuje možnosti práce s logoterapeutickými hodnotami.

Abstract

HANŠOVÁ, L. *Developing the Spiritual Dimension of Social Work from the Viewpoint of Logotherapy*. České Budějovice 2016. Bachelor's thesis. University of South Bohemia in České Budějovice. Faculty of Theology. Department of Ethics, Psychology and Charity Work. Thesis Supervisor: PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D.

Key words: social work, social worker, spiritual dimension, sense of life, logotherapy, logotherapy values, freedom.

This thesis deals with the profession of social worker, the spiritual dimension of human, logotherapy and the questions of the sense of life. The theoretical part characterizes the personality of social worker, describes the development and the goal of social work and its practical use. It also deals with the spiritual dimension as such, and the spiritual dimension of human. It reveals the possible dimensions of human personality. It examines which field deals with the most general questions about the sense of life. It presents logotherapy, which works with a particular concept of the sense of life. Logotherapy describes three possible ways, how to find the sense of life. Then it summarizes the facts from the theoretical part and highlights the opportunities to work with logotherapy values in social work.